

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

2
2013

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XX, číslo 2/2013

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5-Smíchov, tel.: 274 866 700, birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz

Adolf Goebel, adolf.goebel@post.cz | Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz

Barbora Kaminiecká, barbora.kaminiecka@nature.cz

Kamil Čihák, cihak@birdlife.cz | Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz

Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz | Lukáš Víkora, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně.

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček | Tisk: CORAX Group s.r.o., Brno

Jazyková korektura: Igor Pejchal

Toto číslo vyšlo 15. 4. 2013 v nákladu 2 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 28. 6. 2013. Distribuováno bude v srpnu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781.

ISSN 1801-7525. ISBN 978-80-87572-08-5.

Na obálce: Lejsek malý (*Ficedula parva*). Foto: Petr Lang.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné sdružení, zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 2000 členů. Realizuje vlastní i mezinárodní projekty, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V ČR zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl v roce 2013 finančně podpořen žádným veřejným zdrojem financí.

Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Články ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte také webové stránky časopisu birdlife.cz/ptacisvet.html

a profil na Facebooku – facebook.com/Ptacisvet.

Časopis v elektronické podobě na publero.com/title/ptaci-svet.

Publero

kalendář akcí ČSO duben–červen 2013

Podrobnosti na birdlife.cz.

1.3.–21.6. letošní sezóna projektu **Jaro ožívá**. Na springalive.net můžete vkládat první pozorování čápa bílého, vlaštovky, kukačky, rorýse a vlhy. Zvláště vhodné pro děti, rodiny a školy. | **Duben–květen Vítání Ptačího zpěvu** – oblíbené vycházky za ptactvem určené pro nejširší veřejnost. Přibližně 100 akcí po celé ČR. Datum a místo konkrétních vycházek bude uvedeno na birdlife.cz/vitani.html | **20.4. Den Země v Toulcově dvoře**, Praha 10 – s účastí ČSO. Ukázka odchytu a kroužkování ptáků, hry pro děti, prezentace projektů Jaro ožívá a Ochrana městských ptáků. toulcuvdvor.cz | **24.4. Den Země**, Zábřeh na Moravě – s účastí ČSO, prezentace projektů Jaro ožívá, ochrana rorýsů a netopýrů na budovách, hry pro děti. | **26.4. Noc slavíků v Olomouci**, pořádá Moravský ornitologický spolek ve spolupráci s ekocentrem Sluňákov. mos-cso.cz/cz/exkurze | **Exkurze za Ptákem roku, břehulí říční**, 4.5. Němčany, 8.5. Brno, 18.5. Božičany, 8.6. Cyklovýprava na hnízdiště v březích Bečvy, Přerov, 26.5. Božice u Znojma, II. polovina června Cep (Třeboňsko), 16.6. písničky Holcim u Starých Ždánic. Seznam vycházek bude průběžně doplňován. V jednání jsou například exkurze v jihočeských Halámkách, v Českém krasu a na Liberecku. Info na birdlife.cz a v sekretariátu ČSO. | **8.–12.5. Členská exkurze Dolina Baryczi**, Polsko. Jedna z největších rybníčních oblastí Polska, ráj vodních ptáků. Více na primaroute.cz | **15.–16.6. Členská exkurze** do významného ptačího území Bzenecká Doubrava, zasaženého v loňském roce rozsáhlým požárem, který vytvořil zajímavé biotopy písčných dun. Více na primaroute.cz

Úvodník / Zdeněk Vermouzek

Z terénu i kanceláře / Lucie Hošková

Co přinesl poštovní holub

2 | Učenní volavka / Karel Machač

2 | Tajemný křikloun / Petr Lang

Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

2 | Rekordní vánoční sčítání v Americe

2 | Graffiti k ochraně dravců

2 | Špačci v hnízdech vrbů

Poznáte...?

3–5 | Poznáte malé sokoly? / Tomáš Bělka, Jan Hošek

Z významných ptačích území

6–7 | Významné ptačí území Řezabinec – „národní park“ Písecka / Jiří Šebestian

8 | Zkušenosti s monitoringem bukáčka malého a chrástala kropenatého v IBA Žehuňský rybník – Obora Kněžíčky / Lubor Urbánek

Zajímavosti z ptačí říše

9 | Nesnadný život břehulí / Pavel Kverek

9 | Neobvyklý průtah jeřábů / Jiří Pykal

Rady, tipy, návody

10–11 | Fotografování živé přírody II / Martin Mecnarowski

Objektivem...

12–13 | Objektivem Petra Langa

Mladým ornitologům

14 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka a Vojta Sládečkovi

15 | Komiks / Kateřina Jelínková

Zajímavosti z ptačí říše

16–17 | V Praze je blaze aneb přežívání koroptve polní v zemědělské krajině / Dana Rymešová

18 | Strnad zahradní v Ústeckém kraji / Václav Beran

Ze života ČSO

19 | Ptačí svět dvacetiletý / Jan Hora

19 | CD Hlasy noci / Jaroslav Cepák

Ptáci v ohrožení

20 | Labutí píseň nebezpečných trolejí? / Lukáš Víkora

21 | Pozvánka na cestu za supy do Makedonie / Vlasta Škorpíková

21 | Pařát III – řešení testované v terénu / Vlasta Škorpíková, Václav Hlaváč, Gašpar Čamlík

Za ptáky do světa

22–24 | Země ptákům zaslibená / Lukáš Víkora

Věděli jste, že v roce 2012 v Ptačím parku Josefovské louky

bylo pozorováno už 145 ptačích druhů?

hnízдили 3 páry čejek chocholatých?

tokal pár vodoušů rudonohých?

Mohli bychom pokračovat ještě dlouho, ale to hlavní nás teprve čeká. V roce 2013 bude zahájen provoz závlahové soustavy, a ptáci tak poprvé budou mít zajištěny optimální podmínky celou hnízdní sezonu!

Podpořte i vy tento unikátní projekt! Kupte ČSO pozemek!

josefovskelouky.cz

Děkujeme!

Foto: Šimon Batek

Není to v posledních letech poprvé, co má jaro divný průběh a chladné zimní počasí přechází bez varování do počasí letního. Vliv dlouhé chladné zimy se letos viditelně projevil i na jarním přiletu ptáků. Z pozorování ve Faunistické databázi ČSO a v obdobných databázích v zahraniční, včetně mezinárodního webu Jaro ožívá, víme, že například první vlaštovky přiletěly letos o dva a půl týdne později, a navíc se dokonce o den zpozdíly za první jiřičkou. Také se hned po přiletu objevily přímo na hnízdištích, což většinou nebývá zvykem. Zpožděný byl ale jen přilet do střední Evropy, z afrických zimovišť odletěly vlaštovky v souladu se svým vrozeným letovým řádem. Přesné záznamy stovek nebo spíše tisíců pozorovatelů ukazují, že se tah vlaštovek zastavil na jih od Alp, kde zjevně čekaly na zlepšení počasí ve střední Evropě.

V každém případě je potěšující sledovat, kolik lidí po celém světě ptáky sleduje, raduje se z jejich jarního přiletu a o své poznatky se neváhá rozdělit s ostatními. Všichni tak mají svůj podíl na společném, doslova komunitním, poznávání okolního světa, pro které se užívá název občanská věda.

Podle známého hesla „Poznej a chraň!“ je právě pozorování, poznávání a snaha o porozumění prvním krokem k hlubšímu zájmu o přírodu, včetně její ochrany. A tak nebudeme daleko od pravdy, budeme-li předpokládat, že právě ti, kdo si všimají přiletu prvních vlaštovek, vědí i o stále se zhoršujícím stavu zemědělské krajiny. Je přitom celkem jedno, zda pro ně byla prvním impulzem k pozorování přírody ornitologie, myslivost, včelařství nebo entomologie, důležité je pochopení složitých přírodních vztahů a souvislostí. A stejně důležité je vlastní rozhodnutí s nedobrymi věcmi kolem sebe něco udělat. Dvacet pět tisíc lidí, kteří podepsali petici Za obnovu zemědělské krajiny, si nejen všimlo jejího nedobrého stavu, ale dalo také svoji nespokojenost jasně najevo. Snad je to příslibem, že se u nás kromě počasí mění i klima společenské. To by byla vynikající zpráva i pro ty vracející se vlaštovky.

Zdeněk Vermouzek, ředitel ČSO

Foto: Lubomír Hlasek (hlasek.com)

ČSO v současnosti řeší správné řízení ve věci realizace větrných elektráren Moldava v Ptačí oblasti Východní Krušné hory, kde přežívá jedna ze dvou posledních životaschopných populací tetřívka obecného v ČR. ČSO není kategoricky proti využívání obnovitelných zdrojů energie z větrných elektráren za předpokladu, že tyto stavby významně negativně nepůsobí na ptáky žijící na území ptačích oblastí, což by byl právě případ VTE Moldava.

✎ Zajímavé novinky z Faunistické komise ČSO prezentoval Jiří Šírek na členské schůzi ČSO, která se konala 9. března v Praze. Byl schválen nový druh fauny ČR rasek polární, který byl pozorován v severních Čechách a letos i na severní Moravě. V loňském roce byla zaznamenána invaze káně bělochostvé do ČR a koncem prosince 2012 se objevila na pět dní na Novomlýnských nádržích potáplice žlutozobá, celkově jde historicky o její druhý výskyt na území ČR.

✎ Stále více těžebních firem má zájem spolupracovat na ochraně břehule říční – ptáka roku 2013. V době uzávěrky Ptačího světa například zástupci ČSO provádějí kontroly ve všech pískovnách firmy Kamenolomy Eurovia, aby bylo možné naplánovat opatření pro podporu hnízdění břehulí. Podobná spolupráce proběhne i v brněnské Černovické pískovně a v libereckých Pískovnách Hrádek.

✎ Druhý hnízdní atlas ptáků Evropy začíná dostávat konkrétnější obrysy: V Barceloně se od 20. do 22. března 2013 sešli odborníci ze zemí, které dosud žádný atlas nemají, nebo chtějí zpracovat nový a modernější. Na třídním workshopu, kterého se účastnilo 45 ornitologů z 28 zemí, jsme dohodli postup pro práci v terénu a sběr dat v roce 2013. Výsledky tohoto testovacího roku budou vyhodnoceny na podzim a podle nich případně upravíme další postup tak, aby se ambiciózní cíl – vydat nový hnízdní atlas Evropy v roce 2020 – naplnil.

Akci zorganizoval Katalánský ornitologický institut (ICO) ve spolupráci s ČSO a několika dalšími organizacemi. ČSO a ICO byla svěřena i koordinace veškerých prací na novém evropském atlasu.

✎ Tři zkušební reflexní destičky FireFly vyvěsila na Palackého mostě v Praze ČSO ve spolupráci s Magistrátem hlavního města Prahy. Po vyjádření památkářů by mělo být takto zabezpečeno pět mostů přes Vltavu. Na nich zemře ročně kvůli srážce s troleji a dráty, které je přichycují, zhruba dvacet až třicet ptáků, zejména labutí velkých.

✎ Dne 1. března začal nový ročník projektu Jaro ožívá, který je součástí mezinárodní kampaně Spring Alive, pořádané ve 45 zemích Evropy, Blízkého východu, Střední Asie a Afriky. Jen během března se v ČR účastnilo více než 100 lidí, což zatím představuje třetí místo v Evropě. Letos se navíc do projektu přihlásilo 40 nových škol.

✎ Poslední ornitologický ples, pořádaný v lednu 2013, byl nejen zábavný, ale i ziskový. Výtěžek 3500 Kč byl věnován na výkup pozemků v ptačím parku Josefovské louky.

V čísle 1/2013 jsme na s. 1 uvedli jako autora fotografie motáka pochopa Dušana Boucného. Autorem je však pan Zdeněk Tunka. Oběma fotografům se velmi omlouváme.

Redakce

INFORMACE O PŘEDPLATNÉM

Ptačí svět získávají členové ČSO zdarma, ostatní si jej mohou objednat e-mailem, poštou či telefonicky na adrese ČSO. | Předplatné Ptačího světa — 4 čísla ročně 249 Kč. | Pokud máte zájem darovat předplatné, na požádání vám zašleme darovací list s ilustrací Jana Hoška. | V elektronické podobě můžete Ptačí svět číst na publero.com za 35 Kč nebo si jej předplatit za 79 Kč na jeden rok. První číslo věnované Ptákovi roku je vždy ke stažení zdarma.

Učelivá volavka

Foto: Karel Machač

Dne 15. srpna 2012 jsem pozoroval volavku bílou (*Egretta alba*) na rybníce Novodvorský, nedaleko obce Nový Dvůr, v okolí města Boru. Volavka při lovu vytvořila z křídel deštníkovitý příkrov nad hladinou.

Tento způsob lovu je typický pro volavku černou (*Egretta ardesiaca*), která se vyskytuje v Africe na jih od Sahary a na Madagaskaru. Stejně jako ostatní volavky se živí rybami a jinými vodními živočichy. Volavka černá však loví velice ojedinělým způsobem. Stoupne si na mělčinu, roztáhne křídla a drží je po stranách těla tak, že vytvoří příkrov nad hladinou. Tato stinná místa lákají malé rybky, protože zde hledají úkryt před predátory. Díky tomuto „deštníku“ získává volavka lepší přehled o tom, co se děje pod hladinou, a usnadňuje jí to lov. Volavky černé loví velice často v blízkosti kolpíků, kteří svými placatými zobáky virí bahno a plaší ryby.

Volavky bílé ale takto běžně neloví, a tak je velice zajímavé, kde se tomuto způsobu lovu mnou pozorovaná volavka naučila. Je možné, že na africkém kontinentu, kde pravděpodobně zimovala. ✉ Karel Machač, Tachov

Tajemný kríkloun

Je jaro, konec dubna a z našeho parku v Horšovském Týně se ze starých ovocných sadů a hrází rybníků ozývá hlasité volání nenápadně zbarveného ptáka. Hodně lidí zná jeho nápadný hlas, ale původce tohoto hlasu nikdy nespatriili. Je to krutihlav obecný (*Jynx torquilla*). Zimuje v Africe a do jihozápadních Čech přilétá koncem dubna. Patří mezi šplhavce z čeledi datlovitých, ale jeho zobák není schopný vytesávat dutiny. Proto

Foto: Petr Lang

Krutihlav obecný

obsazuje dutiny vytvořené jinými ptáky, například strakapoudem malým.

V našem parku pravidelně hnízdí dva až tři páry krutihlavů. V roce 2011 jeden pár zahníždil v javoru v dutině brhlíků. Dutina je pro pozorování a fotografování šikovně umístěna asi dva a půl metru nad zemí. V loňském roce v téže dutině vyvedli další hnízdo. Na podzim jsem zjistil, že suchá větev v sedmimetrové výšce hrozí při podzimním počasí vylomením. Využil jsem příležitosti a pomocí plošiny jsem větev zkrátil půl metru nad vletový otvor dutiny. Pahýl jsem ošetřil nátěrem na řez stromů. Doufám, že v letošním roce si krutihlavové zase dutinu vyberou k hnízdění.

Při nedostatku dutin krutihlavové rádi zahníždí i v budce. Nejlépe se hodí budka pro sýkory koňadry, může být trochu hlubší, vnitřních rozměrů asi 20×20×45 cm, vletový otvor 25–30 mm. Budu rád, když u někoho z čtenářů vzbudím zájem o krutihlavy. Na případné dotazy odpovím, budu-li vědět, přes Facebook. ✉ Petr Lang, Horšovský Týn

Rekordní vánoční sčítání v Americe

Když v roce 1900 vyzval americký ornitolog Frank Chapman, aby lidé místo tradiční vánoční soutěže o nejmenší ulovené zvíře raději ptáky ve svém okolí sečetli a výsledek poslali, zřejmě netušil, že právě založil tradici, která přežije do dalšího tisíciletí a zaujme desetitisíce lidí napříč kontinentem. „Christmas Bird Count“, jak se dnes akce oficiálně nazývá, je nejdéle trvajícím projektem dobrovolnického sčítání ptáků na planetě a v loňském roce se ho zúčastnilo již přes 63 000 lidí z Kanady, USA, části Střední a Jižní Ameriky

Vlhovec severní

a z některých ostrovních států. Sečteno bylo přes 60 milionů ptáků. Sčítání probíhá vždy libovolný den mezi 14. prosincem a 5. lednem a má stanovenou metodiku, která předpokládá zapojení lokálních organizací při koordinaci akce. Výsledky jsou dále zpracovávány a tvoří cenný podklad pro další studie, zejména proto, že ptáci jsou ideálními indikátory změny prostředí. Z výsledků vyplývá, že počet a distribuce ptačích druhů významně odráží globální změny klimatu. Sčítání rovněž odhalilo dramatický úbytek některých běžných druhů, jako je vlhovec severní, a naopak, díky ochranářskému úsilí, přibývá orlů bělohlavých a některých druhů vodních ptáků. Více na birds.audubon.org. ✉

Graffiti k ochraně dravců

Netradiční způsob propagace ohrožených druhů dravců zvolil bulharský partner BirdLife. V rámci projektu Life zaměřeného na ochranu orla královského a rarocha velkého nechali zhotovit působivé graffiti na průčelí jedné ze sofijských škol, která projekt také podporuje. Cílem akce je přitáhnout pozornost zejména mladých lidí k problematice ochrany dravců. Dravci jsou v Bulharsku, stejně jako ve většině evropských zemí, ohrožováni častým úhynem na sloupech elektrického vedení, ničením přirozeného prostředí, ilegálním trávením a pytláctvím. V rámci pětiletého projektu (2009–2013) zaměřeného na oblasti soustavy Natura 2000 s výskytem orla a rarocha byly izolovány nebezpečné sloupce elektrického vedení a instalovány hnízdní podložky. Dále byla hlídána hnízda dravců a probíhalo zimní přikrmování. Všechna tato opatření již mají pozitivní dopad na populace obou druhů.

Více na saveraptors.org. ✉

Foto: BSPB/BirdLife in Bulgaria

Špačci v hnízdech vrabců

Nejde o špačky obecné, ale cigaretové. Mexičtí vědci zjistili, že vrabci domácí vybírají z odpadkových košů kromě zbytků jídla také nedopalky cigaret. Zaměří se na filtr, který zbaví papírového obalu, a bavlennou výplň filtru potom zabudují do hnízda. Odměnou za tuto práci je jim snížení výskytu ektoparazitů v hnízdech. Pokusy bylo prokázáno, že u hnízd vystlaných použitými cigaretovými špačky se vyskytuje výrazně méně obtížných ektoparazitů než u hnízd takto nechráněných. Nikotin působí jako repelent zejména na roztoče a nechtěné hmyzí návštěvníky ptačích hnízd. Ve sledované oblasti byly nedopalky nalezeny v 90 % hnízd, některé páry zabudovaly do hnízda až 40 filtrů. Používání rostlin s repelentními účinky při stavbě hnízda je u ptáků známo, využití cigaret je evoluční novinkou vycházející z úzké vazby na člověka s jeho civilizačními výdobytky. Otázkou zůstává, zda nejsou takto chráněná hnízda znevýhodněna tím, že do vajíček a následně mláďat pronikají škodliviny zachycené v cigaretových filtrech.

Podle Suárez-Rodríguez a kol. 2013: *Biology letters* 9 (1). ✉

Vrabc domácí

Foto: Victor Arquez

Poštolka jižní

Poznáte malé sokoly?

Poznat poštolku obecnou, našeho nejhojnějšího sokola, si troufne asi každý. Že se u nás nebo při cestách po Evropě můžeme setkat s dalšími čtyřmi druhy malých sokolů, je také všeobecně známé. S určením to ale tak snadné již není. Do skupiny malých evropských sokolů patří pět druhů, přičemž pouze dva z nich u nás hnízdí. Je to poštolka obecná a ostrž lesní. Další dva druhy, poštolku jižní a rudonohou, můžeme zastihnout při svých cestách po jižní Evropě, dřemlíka tundrového naopak na severu kontinentu. U posledně jmenovaného druhu existuje ale velká šance si jej prohlédnout během zimy, kdy u nás několik desítek až stovek jedinců zimuje.

Pokud vidíte nad loukou či polem drobného dravce, který se třepetá na místě, jakoby zavěšen na neviditelné šňůrce, jedná se určitě o poštolku obecnou. Žádný jiný evropský sokolík nepoužívá tak často tento způsob lovu. Dospělí samci vynikají krásně šedomodrou hlavou s úzkým vousem a šedým ocasem zakončeným širokým černým pruhem. Samice jsou zbarveny podobně jako samci, jen postrádají šedou barvu. Hlava i ocas jsou hnědé, pouze na kostřeci mají šedou skvrnu.

Samice poštolky jižní jsou od samice poštolky obecné téměř nerozeznatelné. Dobrým determinacním znakem je zcela odlišný hlas. Poštolka jižní se ozývá drsným, nepřilíš hlasitým troj-

slabičným voláním, které je úplně jiné než známé, jásavé a hlasité kikikikiki poštolky obecné (porovnej na: xeno-canto.org). Rozdíl v šatech samečků je již trochu zřetelnější. Zcela dospělí samci (od třetího roku věku) poštolky jižní nemají skvrnitý hřbet a svrchní stranu křídel, v letu jsou nápadně stříbrně šedé plochy na zadním okraji křídel. Hlava je tmavě šedá, bez vousu, rovně oddělená od hnědého hřbetu. Máme-li možnost pozorovat poštolky jižní zblízka, a to na hnízdišti lze, můžeme si v dobrém triedru ověřit správnost svého určení podle světlých drápků. V době kvalitních stativových dalekohledů bych tento znak nepodceňoval.

Exoticky zbarveného samečka poštolky rudonohé si nelze splést s žádným jiným evropským druhem. Kombinace šedé barvy těla s tmavě oranžovými podocasními krovkami je vskutku unikátní. Také samičku tohoto druhu si lze pomýlit jen těžko. V letu má při pohledu zespodu nápadně světle rezaté břicho a prsa, stejně jako přední stranu křídel. Velká pera v křídlech a ocase jsou černobíle pruhovaná. Svrchu působí samice jednobarevně šedě, i když zblízka je vidět tmavší žíhání. Dobrým poznávacím znakem je rezavá hlava. V posledních letech se v pozdním létě u nás objevují při pohnízdění potulce ptáci z maďarských a rumunských hnízdišť. Určování tohoročních ptáků by pak mohlo činit potíže. Jsou totiž nápadně podobní mladým ostržům. Kromě jiné siluety jsou jasným rozlišovacím znakem bílé tváře u poštolky rudonohé na rozdíl od béžových u ostrže lesního. Také způsob chování je u obou druhů rozdílný. Poštolky rudonohé často posedávají na drátech elektrického vedení v polích, odkud vyhlíží svoji kořist – velký hmyz. S oblibou chytají kobylky a saranče.

Ostrž lesního naopak zhlédneme, jak prudce ve vzduchu prohání drobné ptáky. Klidně si troufne i na tak zdatného letce, jakým je rorýs. Někdy jej můžeme zastihnout, jak loví vysoko nad rybníkem vyletující větší druhy váček nebo šídel. V letu si je pak podává z parátů do zobáku. Podobná pozorování patří k tomu nejkrásnějšímu, co lze v přírodě vidět. Ostrž lesní má nejdelší křídla z malých sokolů; to jej v letu dobře odlišuje od jiných podobných druhů. Svrchu působí jednobarevně tmavě, proto je dobrým určovacím znakem kontrastní bílé zbarvení tváří u dospělých ptáků. Zblízka tento druh také dobře odliší červené „kalhotky“. Ty jsou někdy dobře vidět i v letu. Pozor, nemají je však mladí ptáci ještě ani v následujícím létě.

Určování dřemlíka nám usnadní doba jeho pozorování. Kromě poštolky obecné jsou všichni malí sokoli přísně tažní a v zimě se u nás nevyskytují. Naopak dřemlík se u nás nevyskytuje v létě, pomineme-li staré nedoložené údaje o hnízdění v Krkonoších, ale v zimě. Tehdy jej můžeme občas zastihnout při jízdě autem, jak sedí někde u silnice v koruně stromu a pozoruje okolí. Vzhledem k tomu, že dřemlíci, podobně jako mnohé další druhy ze severu, nejsou příliš plaší, lze si jej zblízka prohlédnout. Méně často se u nás vyskytují dospělí samci. Při pozorování sedícího samce dominují tři odlišné barvy: světle oranžová spodina těla, šedá hlava, hřbet a křídla a černé skvrnění, letky a široký pruh na ocase. Samice a mladí ptáci jsou od sebe při pozorování v přírodě neodlišitelní. Obě věkové kategorie jsou zbarveny stejně: mají tmavě hnědý hřbet a vrch křídel se světlými lemy jednotlivých per a světlou spodinu těla s výrazným hnědým skvrněním. Tyto skvrny mají na bocích trojúhelníkovitý tvar. V letu má dřemlík oproti poštolce výrazně kratší ocas. V jeho potravě dominují drobní ptáci, proto jej můžeme zastihnout v okolí zásypů či v místech s větší koncentrací drobných pěvců. Loveckými návyky připomíná spíše krahujce.

Malí sokoli

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Dřemlík tundrový (*Falco columbarius*)

Rozpětí: 55–69 cm

Prostředí: zemědělská krajina v nižších a středních nadmořských výškách s dostatkem drobného ptactva, v okolí zásypů, nesklizených polí s vyšší koncentrací pčev, ve stromořadích

Výskyt v ČR: zimní host ze severu Evropy se u nás objevuje již v září, poslední výskyty ještě v dubnu

Početnost v ČR: meziročně počet zimujících dřemlíků kolísá, častěji se u nás vyskytují spíše hnědí ptáci (samice a nedospělí ptáci)

Poštołka obecná (*Falco tinnunculus*)

Rozpětí křídel: 68–78 cm

Prostředí: od nejvyšších nadmořských výšek po nížiny, preferuje otevřenou zemědělskou krajinu s poli a loukami a malými lesíky či remízky. Často hnízdí ve městech a vesnicích. Vyhýbá se velkým lesním komplexům.

Výskyt v ČR: celoročně, část populace se na zimu stěhuje do jižnějších oblastí

Početnost v ČR: stabilní, 9 000–13 000 párů

Poštołka jižní (*Falco naumanni*)

(*Falco naumanni*)

Rozpětí: 63–72 cm

Prostředí: hnízdí koloniálně ve městech a vesnicích v jižní Evropě a ve Španělsku. Silně ubývající druh. Potravu, převážně hmyz, loví v okolní zemědělské či neobdělávané krajině.

Výskyt v ČR: velmi vzácný zatoulanec ve střední Evropě, existují historické, ale nepotvrzené údaje o hnízdění v ČR

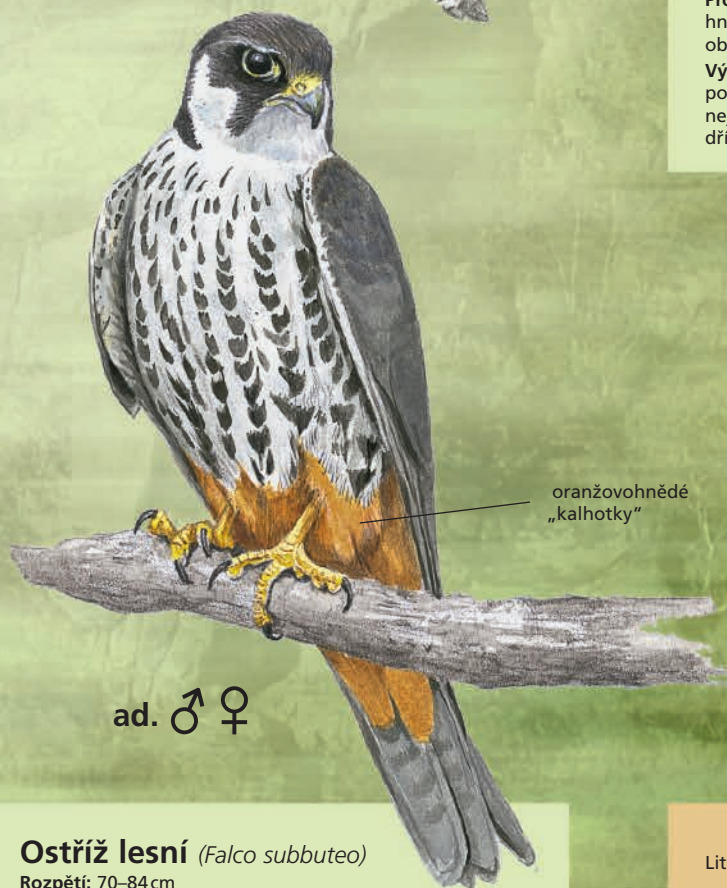
Poštolka rudonohá

(*Falco vespertinus*)

Rozpětí: 65–76 cm

Prostředí: otevřená krajina, pastviny, stepi jižní a východní Evropy; hnízdí v koloniích, ke hnízdění používá hnízda vran a havranů, obsazuje vhodné polobudky; živí se hmyzem

Výskyt v ČR: v malém množství každoročně protahuje, početněji se vyskytuje na konci léta a začátku podzimu na pohnízdni potulce; nejbližší pravidelná hnízdiště jsou v Maďarsku, dříve hnízdila vzácně na Moravě

dlouhá
křídla

Ostříž lesní (*Falco subbuteo*)

Rozpětí: 70–84 cm

Prostředí: otevřená krajina s polními lesíky, raději obsazuje střední a vyšší nadmořské výšky; živí se hmyzem a malými ptáky, lze jej častěji zastihnout, jak loví v koloniích břehulí nebo v okolí zemědělských objektů při lovu jiríček

Výskyt v ČR: tažný druh s výskytem u nás od IV. do X., zimuje v Africe

Početnost v ČR: stabilní, 200–300 párů

Literatura:

- ▲ Ferguson-Lees J., Christie D.A. 2001: Raptors of the world. Helm, London.
- ▲ Forsman D. 2010: The raptors of Europe and the Middle East. Helm, London.
- ▲ Svensson L., Mullarney K. a Zetterström D. 2012: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu. Ševčík, Plzeň.
- ▲ Odhad početnosti: podle podkladů Skupiny pro ochranu dravců a sov ČSO.

Jižní Čechy jsou pro většinu našeho národa synonymem pro krásnou přírodu – ať původní, nebo vytvořenou lidmi. Když se řekne „Šumava“ nebo „Třeboňsko“, není třeba již nic dodávat. Jsou zde ale i další malebné a krásné kouty přírody, jako např. Jindřichohradecko, Českobudějovicko a zejména Písecko. Z 28 chráněných území vyhlášených na Písecku je jediné národní přírodní rezervací – tedy vlastně maloplošnou obdobou toho, co se v případě velkoplošných chráněných území nazývá národním parkem. Že je k tomu mnoho dobrých důvodů, se můžete přesvědčit v tomto článku, ale zejména tehdy, když rybník Řežabinec a k němu přilehlé Řežabinecké tůň navštívíte osobně.

Pohled na Řežabinec z vrchu Pikárna.

Významné ptačí území Řežabinec – „národní park“ Písecka

Trocha místopisu a historie

Rezervace leží blízko soutoku Otavy a Blanice, mezi obcemi Ražice, Putim a Kestřany, necelých 10 km jihozápadně od Písku.

Kouzlo Řežabince pocítíte nejvíce, když si vyjdete na nejvyšší bod celého území – Pikárnu. Tento skalní výchoz leží těsně u konce hráze v nejsevernější části rybníka. Lidé sem byli přitahováni odjakživa, osídlení Pikárny lze doložit již od starší doby kamenné. V té době zde byl buď mokřad mělkého, původem třetihorního jezera, nebo přímo meandr řeky Otavy, která dnes teče o necelý kilometr severněji. Na místě tohoto mokřadu byl v roce 1530 vybudován rybník na popud tehdy mocného jihočeského pána Kryštofa ze Švamberka, který, kromě hradů Zvíkova, Orlíku a řady dalších, vládl i na nedalekých keštránských tvrzích. Jméno rybníka pochází téměř jistě z výrazu „řežáb“ – tehdy používaného názvu pro dřevinu jeřáb. Kyselý mokřad byl jistě již tehdy, kromě ostríc a rákosí, porostlý i vtroušenými jeřáby a borovicemi. Je samozřejmě možné, že v takové krajině se vyskytoval i pták jeřáb popelavý. Kyselý prostředí se zachovalo v rybníce až do padesátých let minulého století, kdy po staletí kontinuálně existující kyselý mokřad začínal být vzácný. V té době zaujal svými vzácnými rostlinami botaniky Ambrože, Hejného a Růžičku a jejich snaha vyvrcholila vyhlášením státní přírodní rezervace botanicko-ornitologické 19. 11. 1949. Ornitologická část ochrany byla vyhlášena kvůli tehdy vzácné kolonii racka chechtavého. V ryb-

níce se chovaly ryby po staletí bez nepříznivého vlivu na životní prostředí vzácných rostlin, a tak ani při vyhlášení rezervace nebylo rybářské hospodaření nijak omezováno. Postupně však došlo k intenzifikaci chovu kapra v 70.–80. letech 20. století, spojené se zvýšením hladiny o 30 cm, velkým přísunem živin do rybníka a decimováním porostů neúměrným množstvím ryb. Důsledkem toho byla alkalizace vody, postupný ústup litorálního porostu až na čtvrtinu původního stavu a vyhynutí většiny vzácných rostlin a řas.

Status národní přírodní rezervace byl ale významným pokrokem pro ochranu ptactva na tomto území. Byl zakázán odstřel ptáků, došlo k omezení vstupu lidí do rezervace a zabránilo se tehdy běžnému vybagrování břehových porostů pro zvětšení hospodářské produkce rybníka. Tím se zde zachovalo ptačí společenstvo litorálních porostů, jehož životní prostředí bylo na jiných rybnících likvidováno. Intenzivním ornitologickým průzkumem rezervace, vedeným od roku 1977 doktorem Pečlem, zoologem píseckého muzea, byla postupně zjišťována bohatost zdejšího ptačího společenstva na rybníce i v přilehlých tůňích, které zde zůstaly po ukončení těžby písku na západní straně rybníka. Získané ornitologické poznatky vedly k vyhlášení chráněného přírodního výtvaru na území tůní v roce 1985. V roce 1992 došlo ke sloučení obou chráněných území do národní přírodní rezervace Řežabinec, Řežabinecké tůně a v roce 1994 konečně také k omezení intenzity rybářského hospodaření. V roce 2004 byla na území rezervace vyhlášena

jako jedna z prvních i ptačí oblast evropské soustavy Natura 2000. Svou rozlohou 110 ha je zároveň ptačí oblastí nejmenší.

Ptáci

Kritériovým druhem pro Ptačí oblast je husa velká, která zde má jedno z největších tahových shromaždišť. Než začne lovecká sezona (po 15. 8.), můžete na hladině rybníka vidět i tisíce hus. Vlivem rušení intenzivním lovem hned na kraji ochranného pásma rezervace ale počty shromážděných hus postupně klesají. Další druhy ptáků se zde vyskytují v počtech těsně okolo kritériových hodnot významného ptačího území. Například na jarním i podzimním tahu se zde zastavuje několik stovek kopřivek obecných a po vybudování nového ostrůvku zde hnízdí okolo 30 párů rybáků obecných. Vedle toho zde hnízdí řada dalších druhů uvedených v příloze I směrnice EU o ptácích a další zvláště chráněné druhy. Téměř každý den můžete zastihnout orla mořského, je zde největší jihočeská hnízdní kolonie potápky černokrké, dlouho do pozdního jara zde setrvává několik rybáků černých, kteří v minulosti i několikrát hnízdili. Objevují se bukáčci malí, bukači velcí, chrástali kropenatí a malí, sporadicky i volavka červená. Na potocích a loukách okolo rybníka můžete zastihnout čápy černé i bílé. V rákosinách bývá i přes desítku hnízd rákosníků velkých a cvrčilek slavíkových, v pobřežních porostech pak i hnízd slavíků modráčků a slavíků obecných. V některých letech hnízdí sýkořice vousaté. Z dlouholetého každoročního kroužkování na přelomu července a srpna je známo, že rybník slouží pro ptáky rákosin, jako jsou rákosníci, strnadi rákosní, nebo moudivláčci, coby předtahové shromaždiště ptáků z blízkého okolí i jako tahová zastávka dálkových migrantů na trase Skandinávie – jižní Evropa. Celkově bylo na území rezervace dosud zjištěno 172 druhů ptáků, z nichž 91 druh alespoň jednou hnízdil.

Nejen ornitolog si přijde na své

I když nejvzácnější rostliny, řasy a bezobratlé vyhubilo v rezervaci intenzivní rybářské hospodaření, roste zde dosud rosnatka okrouhlostá, ostřice plstnatoplodá, mochna bahenní, pryskyřník velký a také evropsky sledovaný mech srpnatka fermežová. Na vlhkých loukách ve východní části rezervace uvidíte kvést i více než stovku rostlin prstnatce májového. V tůních lze nalézt bublinatku jižní, bazanovec kytkokvětý, rdest ostrolistý apod. Vyskytuje se zde i řada vzácných druhů brouků, denních i nočních motýlů, komárů, sarančat i dalších bezobratlých. Z 20 druhů obojživelníků, kteří se vyskytují na území ČR, se v tůních můžete setkat se zástupci celkem 11 druhů. Ze vzácnějších savců můžete potkat vydru říční nebo třeba myšku drobnou, v našich sítích občas uvízne netopýr vodní, rezavý a ušatý.

Ohrožení

Intenzivní chov ryb, jako hlavní faktor ohrožující rezervaci, se podařilo eliminovat tím, že rybník nebyl po roce 1990 privatizován, spravuje ho AOPK a rybářům je pouze pronajímán za přísných podmínek nastavených tak, aby mohlo docházet k postupné obnově rybníčního ekosystému i pobřežní vegetace.

I když na území rezervace i v jejím ochranném pásmu je zakázán výkon myslivosti, je hlavním ohrožením pro husu velkou a kachny rušení velmi intenzivním lovem, který probíhá přímo na hranicích ochranného pásma rezervace každý přípustný den a dlouho do zimy, dokud nějaké husy na rybníce jsou.

Největším ohrožením rezervace se v současnosti může stát snaha státu přeměnit u chráněných rybníků včetně Řežabince status ochrany území z kategorie národní přírodní rezervace (NPR) do kategorie národní přírodní památky (NPP). Již pouhý pohled do zákona o ochraně přírody a krajiny napoví o kolik nižší je ochrana NPP. U NPR je přímo zákonem zakázána řada poškozujících vlivů – např. vstup mimo cesty, umísťování staveb, táboření, zavlékání cizích druhů zvířat a rostlin, odchyt zvířat a sběr rostlin, vjezd motorovými vozidly atd. atd. Prostě vše, co si pod pojmem ochrana přírody představujeme. U NPP – což mají být většinou geologické útvary či naleziště, zákon zakazuje pouze jejich poškozování. Orgán ochrany přírody může sice stanovit bližší ochranné podmínky dané památky a těmi zajistit její zvýšenou ochranu, ale také je může kdykoliv zase změnit či zrušit – na rozdíl od zákonné ochrany NPR. Obávám se, že nastává čas dát státu najevo náš nesouhlas s tímto postupem, který se dnes netýká jen Řežabince.

Jiří Šebestian | pracuje jako zoolog v Prácheňském muzeu v Písku, vede pravidelný letní kroužkový tábor a další ornitologický výzkum v NPR Řežabinec. V ČSO se podílí na monitoringu a jeho koordinaci v dalších jihočeských Ptačích oblastech od Šumavy k Písku.

Foto: Tomáš Belka (birdphoto.cz)

Husa velká se na Řežabinci shromažďuje v tisícíhlavých hejnech.

Foto: Jiří Šebestian

Plocha volné hladiny je v současnosti 104 ha, ještě v roce 1951 to byla skoro polovina.

Foto: Jiří Šebestian

Řežabinecké tůně hostí nespočet vzácných druhů zvířat i rostlin.

Zkušenosti s monitoringem bukáčka malého a chřástala kropenatého v IBA Žehuňský rybník – Obora Kněžíčky

Oba druhy byly vyhlášeny předmětem ochrany v roce 2004, který byl rokem vyhlášení ptačí oblasti. Ta byla pro svou pestrou mozaiku nej-různějších typů prostředí vždy atraktivní ornitologickou lokalitou, takže máme k dispozici dostatek pramenů pro srovnání druhové pestrosti a místy i kvantitativní populací. Vždyť první ucelený soupis pochází z doby před sto lety a oba druhy v něm již figuruji jako hnízdící. Souvislý průzkum početnosti pak pochází z devadesátých let minulého století, kdy v roce 1990 byl zahájen pravidelný odchyt rákosinových druhů ptáků. Časté návštěvy v průsecích pro sítě vedly k zjišťování početnosti skrytě žijících druhů, mezi něž bukáček malý (*Ixobrychus minutus*) i chřástal kropenatý (*Porzana porzana*) patří. Monitoring podle standardně zpracované metodiky byl zahájen v roce 2005. Za posledních 15 let máme výsledky nepřetržitě sledované početnosti obou druhů.

Foto: Jan Ševčík (sevatphoto.com)

Bukáček malý je velmi dobře přizpůsoben k pohybu v rákosových porostech.

Bukáček malý hnízdí v ptačí oblasti především na Žehuňském rybníku, na Dlouhopolském rybníku se vyskytuje jen nepravidelně. Na ostatních malých rybnících, Kopicáckém a Čihadelských, zatím nebyl zjištěn. Ideální prostředí nachází ve východní části Žehuňského rybníka především v deltě Cidlina, kde je plno ostrůvků a kanálů zarostlých rákosou, vrbami a olšemi. V létě tůň pokrývají téměř souvislé porosty stulíku žlutého. Tyto mělké a teplé vody produkují dostatek potravy, proto jsou nejpravidelněji osídlovány. Méně příhodnými stanovišti jsou rákosové lemy podél severního břehu rybníka po Severní zátoky, kde se křovitý porost a mělké tůně nacházejí jen sporadicky. Nepravidelně se také bukáček vyskytuje ve smíšených porostech rákosy a orobince u přepadu rybníka.

Používaná metodika se ukazuje být vyhovující i ve srovnání s pracemi ze zemí, kde je bukáček hojnější (Rumunsko, Španělsko, Rakousko). Během

Foto: Lubor Urbánek

Chřástal kropenatý v ideálním prostředí mělkých tůní porostlých okřehkem s listy ostrů.

dlouhodobého sledování (1998–2012) bylo v ptačí oblasti zjištěno 5–12 párů bukáčka, v období monitoringu (2005–2012) 5–8 párů s výjimkou roku 2006, kdy nebyl monitoring prováděn a data jsou jen z namátkových kontrol. Na minimum pěti párů klesl stav jen v letech 2009 a 2012. Kolísání stavů na hnízdištích je však známo i z jiných oblastí a bývá přičítáno poměrům na zimovištích a během tahu.

Chřástal kropenatý hnízdí v „měkkých“ porostech ostrů, zblochanů a trav s minimální příměsí rákosy. Hnízdní biotop musí být trvale zaplaven vodou, chřástal nesnáší výraznější kolísání vodní hladiny. Stejný vliv má zarůstání hnízdišť terestrickými rákosinami a v našem případě i vysokými rostlinami jako žlutucha lesklá, chrastice rákosovitá apod. Chřástal kropenatý hnízdil v západní části Severní zátoky, v zálivu Na zadním mezi obcemi Chofovice a Žehuň a v loukách u Jižní zátoky pod dvorem Korec. Monitoring je soustředěn právě na tato místa a spočívá v registraci buď spontánního volání samců, nebo po provokaci hlasovou nahrávkou. Problémem zůstává fakt, že po spárování se chřástal kropenatý přestává ozývat a nereaguje ani na provokaci.

Především zde došlo od roku 2003 v důsledku upuštění od kosení luk k prudkému rozvoji vysokých a tvrdých porostů, takže chřástal se udržel jen v místech pruhů pro odstřel zvěře nebo v odchytových průsecích, pokud byly pravidelně obnovovány. V letech 1998–2003 zde bylo zaznamenáno 5–6 párů, od roku 2004 do loňského roku stav poklesl na 0–3 (4) páry. Na podzim roku 2011 byly v porostech v Severní zátoce vysekány tři plochy, z nichž byly dvě obsazeny již v následující sezoně. Pozitivní vliv má také snaha Rybářství Chlumec nad Cidlinou udržovat poměrně vysoký stav vody po celý rok. Naopak nezanedbatelně negativně působí vysoké stavy černé zvěře.

Lubor Urbánek | je zoolog. Zabývá se dlouhodobě populační dynamikou vodních ptáků, zejména v Ptačí oblasti Žehuňský rybník – Obora Kněžíčky. Podílí se i na dalších programech, jako jsou Jednotný program sčítání ptáků nebo kroužkovací projekty CES a RAS.

Nelehký život břehulí

Po několik let jsem na konci června přicházel do pískovny v Oubrech na Mladoboleslavsku, abych se přesvědčil, že břehulí kolonie přežívá. Kroužkováním a zpětnými kontrolami označených ptáků se mi podařilo odhalit nejedno tajemství ze života břehulí. Zmapoval jsem tak letní odletovou strategii, zjistil důležité zastávky v rákosinách českých i moravských rybníků a současně též některé zastávky v čase jarního návratu Středomoří. Kroužkování napovědělo i chování za chladných a deštivých dnů, kdy záchranou byla rozlehlá hladina Červenského rybníka. Tam se jim dařilo přežít vedle lovičích vlaštovek, jirčiek a rorýsů. Rákosiny byly břehulím současně nocovištěm, v květnu po přiletu i v posledních dnech prázdnin před odletem k Africe.

Poznal jsem, jak nelehký je pro břehule čas hnízdění. Oubruská pískovna je stále v provozu a ptáci v ní obsazují stěny, nad nimiž byla provedena skryvka ornice. Ač provozovatel lomu hnízdění respektuje, škodí lijáky, které stěny bez travního drnu snadno rozplavují a ty se i s hnízdními norami v blocích sesouvají. Dalším nebezpečím jsou predátoři nalákání hromadným výskytem ptáků. Z opeřenců to je ostříž lesní, lovičí břehule přímo ve vzduchu. Krahujec obecný se zase po přiblížení těsně nad horním terénem „zhoupne“ pod stěnu a loví tak, že ptáky překvapí. Naprosto specificky se chová včelojed lesní, který se k nejvyšším komůrkám s mláďaty sverchu prohrabe. Káně lesní bývá úspěšná zejména v čase vyvádění, kdy mláďata s letkami i běháky mnohdy značně zablácenými z vlhkých nor napoprvé nevzlétnou a jsou nucena usednout pod stěnou či na hromadách písku. Káně útočí z vyhlídky nad stěnou, kterou bývá hromada zeminy. Nebezpečné jsou i noční návštěvy kuny lesní, která se dokáže udržet na hlinitopísčité římse a zvětšením nory se k ptákům prohrabe. Liška obecná zase slídí pod stěnou po mláďatech, která nezvládla návrat do některé z nor a musela přenocovat venku. Též využívá obětí půdních sesuvů. Dalším problémem je v starých norách parazitace klíšťat. Výzkumy ukázaly, že napadána jsou pouze ptačí mláďata, a to v oblasti hlavy dospělci (samice) klíštěte *Ixodes lividus*. Ve spolupráci s veterinářem Ivanem Literákem zkoumáme i jiné parazity břehulí.

V pískovně, která v některých letech hostila i přes tisíc hnízdních nor, se dnes daří osvětou zabránit vandalským projevům, jako je vyhrabávání nor za pomoci větví.

Foto: Pavel Kverek

Čerstvě vylétnuté mládě břehule s třemi nasátými klíšťaty.

K výrazným ztrátám však může docházet i po přiletu na nocovištích v rákosí, jako tomu bylo v květnu roku 1982. Ptáci uhynuli zřejmě vysílením po cestě, s nemožností doplnit potravu doma v čase ochlazení. Na vodě tam v smíšeném porostu orobince a rákosí ležely tehdy desítky zmáčených těl. Přestože se jednalo o nocoviště společné s vlaštovkami, nalézány byly pouze břehule. Dnes se soudí, že zatímco na podzim odlétají druhy pospolitě, zjara přilétá každý zvlášť. Odpověď je tedy nutno hledat v náročnosti tahových cest a načasování migrace.

Je dobře, že břehule říční je ptačím symbolem roku 2013. Zvýšenou pozornost si právem zaslouží.

Pavel Kverek | je umělecký kovář a ornitolog, kroužkovatel, přes třicet let se specializující na slavíky, především v regionu Mladoboleslavsko. Propagátor krajiny domova. Více na blogu „Zaměřeno na slavíky“ pavelkverek.blog.cz.

Průtah jeřábů popelavých

Ve dnech 11.–13. listopadu 2012 jsme byli v Čechách svědky mimořádného jevu, masivního průtahu nejméně 5–10 tisíc, možná až několik desítek tisíc jeřábů popelavých.

První přeletující hejna byla pozorována 11. listopadu po 15. hodině v Tasovicích na Znojemsku, ve Veselí nad Lužnicí a v Nových Hradech. Ve večerních hodinách pak ještě v Českých Budějovicích, Borovanech, Třeboni, Hluboké nad Vltavou, Lišově,

Doudlebech či Dřitní. Směr protahujících hejn uváděli pozorovatelé v naprosté většině k severu, severozápadu nebo západu. Další hejna byla pozorována 12. listopadu opět v jižních Čechách, ale také na Příbramsku, Klatovsku a v Plzni. Nejpočetnější hejno pozoroval Václav Sedláček u Volenic na Příbramsku: 900–1000 jedinců. Tah dozníval ještě 13. listopadu.

Na průtah jeřábů Čechami navazují i pozorování z Hesenska, kudy v noci ze 13. na 14. listopadu protáhlo 20 000 jedinců a dalších 10 000 následující noc. Zároveň byly zaznamenány přilety na jezero Lac du Der, významné shromaždiště jeřábů v severovýchodní Francii. Právě v těchto dnech opustila většina jeřábů shromaždiště na pustě Hortobagy v Maďarsku. Mezi 8. a 15. listopadem se zde snížil počet jeřábů z 92 000 na 7 200 jedinců.

Dvě hlavní tahové cesty jeřábů v Evropě. Východnější vede z Finska a SZ Ruska přes Pobaltí, Hortobagy a Balkán do severní Afriky. Západnější cesta vede ze Skandinávie přes Rujanu a Francii do zimovišť ve Španělsku.

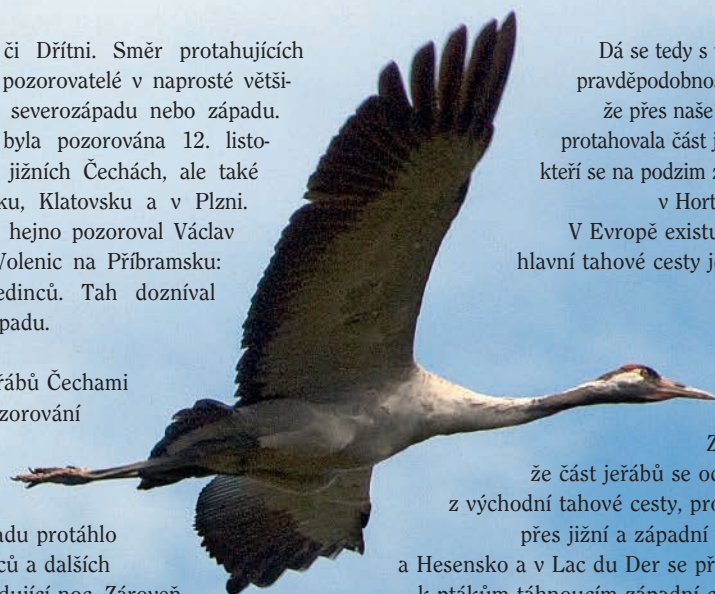

Foto: Tero Laakso (CCA 2.0 Generic license)

Dá se tedy s velkou pravděpodobností říci, že přes naše území protahovala část jeřábů, kteří se na podzim zdržují v Hortobagy. V Evropě existují dvě hlavní tahové cesty jeřábů.

Zdá se, že část jeřábů se oddělila z východní tahové cesty, proletěla přes jižní a západní Čechy a Hesensko a v Lac du Der se připojila k ptákům táhnoucím západní cestou. O příčinách můžeme zatím pouze spekulovat. Navíc byla hejna jeřábů protahující jižními Čechami k severozápadu zcela mimořádně zastížena i v lednu 2013. Zda se s jeřáby na průtahu opět setkáme, na to si musíme počkat opět až do podzimu.

➤ Jiří Pykal

Fotografování živé přírody – II

Ve druhém pokračování malého rádce začínajícího fotografa přírody se zaměříme na jarní a letní období. Podobně jako v zimě u krmítka můžeme v létě fotografovat ptáky u pítka. Vybudování pítka je oboustranně užitečným způsobem, jak pořídit zajímavé a kvalitní fotografie. Čím dále bude pítka od přirozeného zdroje vody, tím víc u něj bude živo. Při budování pítka větších rozměrů pro fotografické účely je nutno dodržet následující zásady – budujete si totiž **přírodní fotografický ateliér**.

Mladý strakapoud velký u pítka.

Největší provoz bude u pítka ráno a večer. Podle orientace na ranní nebo odpolední světlo je třeba být na místě hodinu před optimální dobou, což je asi 30 minut po východu slunce a trvá zhruba 90 minut. Po 9. hodině už je světlo příliš ostré. Odpoledne je optimální doba zhruba od 17.30 do 19.00, ale návštěvníky pítka lze očekávat až do setmění.

Největší zájem o pítka bude během letních horkých suchých dnů, ale kupodivu, jakmile si ptáci na pítka zvyknou, chodí se tam koupat i za deště. Pítka je pro ptáky atraktivní v jakoukoliv roční dobu, a vy tak máte možnost získat atraktivní fotografie od vodní hladiny.

Dále bych každému doporučil **účast na některém z workshopů**, zaměřených na fotografování

většinou sokolnický vedených dravců v přírodním prostředí. Podobné akce dávají jedinečnou příležitost k pokusům o zachycení něčeho navíc – pokud to jde a zvíře nestávkuje, můžete se zamyslet nad výslednou podobou fotografie, pozadím, světlem, popředím, a scénu se pokusit naaranžovat tak, aby se co nejvíce blížila vaší představě. Chci vyjádřit dynamiku pohybu, nebo spíše dokonale zachytit zvíře v typickém prostředí? Je to jen na vás. Také je zajímavé sledovat rozdílné „vidění“ účastníků akce a není od věci se rozhlédnout a zjistit, proč je ten nebo onen fotograf na úplně jiné straně než vy a co vidí jiného než vy. Nedělejte si iluze, že je takové focení jednoduché, hlavně v případě, že vám jde o přírodně vypadající záběr s vizuálně podařeným podtextem. Příležitosti k nápravě je sice několik, ale záleží na náladě zvířete a stavu jeho žaludku. Vždy je dobré se sokolníkem probrat vaši představu o podobě snímku a poslechnout si možnosti. Sokolník ví přesně, co si může s daným zvířetem dovolit.

Workshop podobného druhu mohou doporučit pro skupinu poučených začátečníků, kteří načerpají další know-how a posunou se dál, a zkušenějším fotografům, kteří se chtějí „vyblbnout“ a uspokojit svůj pod(zimní) „absták“.

Konstrukce pítka

- ✎ Výška konstrukce, a tedy i hladiny by měla být jen velice mírně pod rovinou snímání tak, aby fotografie navozovala dojem fotografování od hladiny, ale zároveň musí zbýt i prostor pro odraz ptáka ve vodě. Nutno vyzkoušet.
- ✎ Na vzdálenější straně pítka by měla být nejnižší hladina, ideálně položit placatý kámen tak, aby byl jen těsně pod hladinou. Z různých vysokých kamenů je možno udělat více stupňů pro různé návštěvníky.
- ✎ Velikost pítka lze jen těžko doporučit, ale čím delší bude hladina, tím přirozeněji a atraktivněji bude fotografie vypadat. Za základní rozměr lze považovat půdorys 2 m × 1 m × 0,15 m.
- ✎ Šířka pítka by měla být adekvátní teleobjektivu a na fotografii by se neměly objevit oba okraje.
- ✎ Obvykle tvoří konstrukci dřevěná bedna, vyložená bazénovou fólií, která je přehnutá přes okraje a zvenku přichycená lištou. Bedna stojí na nohách nebo podstavci. Podstavec musí být pevný a vodováhou srovnaný do roviny.
- ✎ Výška hladiny se pohybuje kolem 1 m, odvodíme ji od místa fotografování. Fotografuje se z krytu, dobře poslouží hromada větví s maskovací sítí nebo rákosový plot a rybářská židle.
- ✎ Vzdálenost krytu od pítka nutno předem vyzkoušet, záleží na objektivu, jeho zaostřovací vzdálenosti, ohnisku a délce pítka. Při stavbě pítka je tedy nutno počítat s místem pro kryt cca 5–7 m za pítkem proti slunci. Kryt se buduje až po napuštění a otestování pítka.

Foto: Vlastimil Horák (fotografie.dobrodruh.net)

Vzhled pítka

- ✧ Okraje pítka nesmí prozradit nic o svém umělém původu. Tady se meze fantazii nekladou, jako obklad může sloužit kamení (kulaté oblázky, pozor na protřetí fílie), pláty kůry, větve a mech. Pro lepší dojem přírodní tuňky lze do misky vysadit trs tuzemských kvetoucích bahenních rostlin.
- ✧ Okolí lze zatraktivnit několika odsedacími větvičkami a klidně i krmítkem.
- ✧ Lze si připravit sadu různých pozadí, což může být trs rostlin, květin, plodů, podzimního listí, vždy v souladu s roční dobou.
- ✧ Vyhněte se jakémukoliv podbízávnímu kýči, cizokrajným rostlinám a čemukoliv umělému. V obchodě pro kutily kupte maximálně fólii!

Foto: Vlastimil Horák (fotografie.dobrodruh.net)

Lokalita, umístění

- ✧ Východní nebo západní strana starého sadu nebo zahrady, ideálně s poledním zastíněním.
- ✧ Dobrá dostupnost pro doplňování vody (na místě barel s vodou, při návštěvě doplnit donesenou vodou).
- ✧ Umístění s ranním nebo večerním sluncem šikmo v zádech.
- ✧ Dostatečně vzdálené (10 m a více) a pokud možno tmavé a barevně atraktivní pozadí od zadní strany pítka.

Přeji všem fotografům co nejlepší záběry, světlo i zážitky při této časově a finančně velmi náročné zábavě. Protože hlavně zábavou by fotografování mělo být, soutěživost a bezohlednost k ní nepatří. Další informace lze získat na fotografických fórech, buď pročením stávajících témat, nebo položením dotazu ostatním. Pro začátek zkuste wildlifeforum.cz.

Foto: Martin Mecnarowski (photomecan.eu)

červenka obecná

Při fotografování na pítku je motiv obohacen odrazem ptáka ve vodní hladině.

Pozor! Pro fotografování zvláště chráněných druhů ptáků na hnízdech, samotných hnízd, vajec a mláďat potřebujete povolení místního orgánu ochrany přírody. Pokud se jedná o chráněné území, pak navíc i výjimku z příslušných ochranných podmínek.

Foto: Martin Mecnarowski (photomecan.eu)

Sova pálená chovaná v zajetí pózuje účastníkům fotografického workshopu.

Martin Mecnarowski | je fotograf, jehož nejoblíbenější témata jsou živá příroda a krajina. Za zvířaty často a rád cestuje po celém světě. Více o něm na photomecan.eu nebo na diskusním fóru wildlifeforum.cz.

Foto: archiv autora

hýl rudý

kulíšek nejmenší

„Bez ptáčků by bylo na tom našem světě hrozně smutno.“

Narodil jsem se a žiji 60 let v Horšovském Týně, kde pracuji na státním Hradu a Zámku jako truhlář. Celý život se motám okolo zvířat, hlavně ptáků, které chovám i doma a hlavně je fotím.

S příchodem digitálních zrcadlovek okolo roku 2000 jsem začal fotit více. Je hezké zaznamenat krásnou vzpomínku z pozorování na fotografii.

Jako každý amatérský ornitolog mám svoje místa v okolí, kam pravidelně chodím pozorovat a fotit různé druhy ptactva. Chtěl bych vám představit několik jejich zástupců z oblasti jihozápadních Čech a Českého lesa. Snažím se zaznamenat jejich výskyt, četnost populace a dovědět se něco o jejich životě. Nejdůležitější pro fotografa je trpělivé pozorování. Potom může být člověk odměněn příležitostí vyfotit hezký snímek. Dnes už vím, že náhoda přeje připraveným a že nejkrásnější záběry se musí tak zvaně vysedět. Tak jsem v krytu jednou strávil bez přestávky čtrnáct hodin. Někdy může být fotografování ptáků dokonce i nebezpečné. Jako tehdy, když jsem při focení datlů černých spadl s aparátem z výšky a tři měsíce marodil.

cvrčilka zelená

orlovec říční

Dříve jsem byl dost naivní a několikrát pozval fotografy přírody, aby se také potěšili pozorováním a nějakou tou fotkou ptáků. Někteří byli slušní, jenže po trpkých zkušenostech s jinými tak zvanými fotografy a milovníky přírody, kteří za honbou pro úžasnou fotku za každou cenu jsou všeho schopni, jsem přestal zvat i ty slušné.

Každý má nějakého kamaráda a za chvíli to třeba u ledňáček vypadá jako ve studiu. To si naši sousedé ptáci opravdu nezaslouží!

V přírodě u svých ptáčků jsem šťastný.

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Pro předškoláky

Ahoj děti, jaro je v plném proudu, starostmi o rodinu ani nevím, kde mi hlava stojí, a nebýt toho, že mě zarazily povídačky našich potomků, tak jsem na vás dočista zapomněl.

Dva nejstarší, Kráťa a Krůťa, se přeli o tom, kterak ptačí mlád'ata z rodu krutihlavů přicházejí na svět.

Nejmladší Krěťa zaraženě mlčel nejspíš proto, že z toho, co slyšel, měl v hlavě guláš. Aby ne. Vždyť to byly pořádné nesmysly, co si vyslechl. Jen se na to podívejte, jen si to pořádně prohlédněte!

A pomozte mi, prosím, vyhnat mu ty hlouposti z hlavy. Něco jsem mu stihl říci a to, co je třeba ještě dodat, dokreslete a pospojujte ve správném pořadí za mne. Díky za pomoc

a mějte se krásně jarně.

Váš kamarád Krůťa

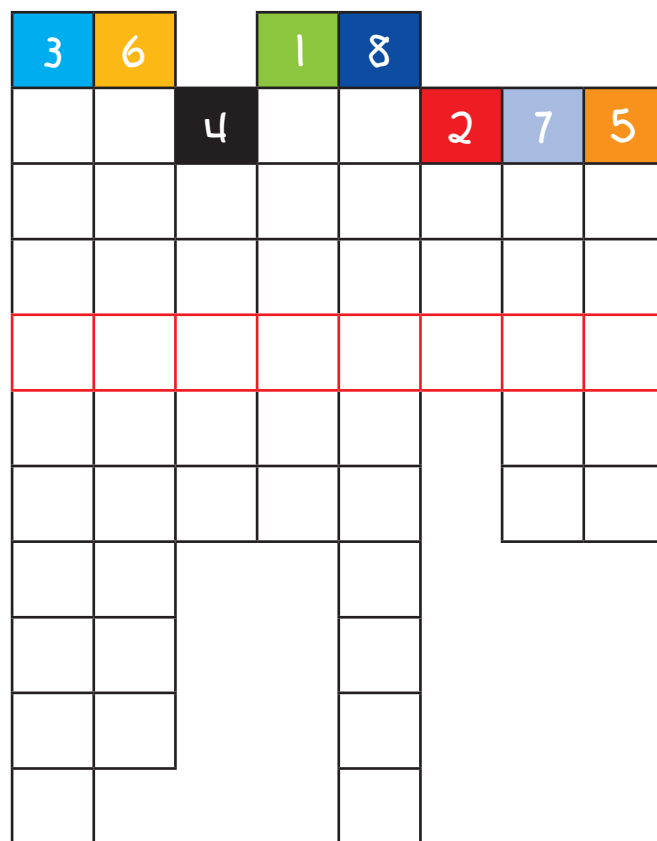

Pro školáky

Jó, a abych nezapomněl, tady je jedna křížovka pro pisálky, kteří nemají náladu na mé potomky vtipálky. Doplňte správně slova, týkající se ochrany našich ptáků, která jsou v textu vynechaná a nahrazená číslicí. Napište je ke shodné číslici do křížovky. V tajence se nachází cizí výraz. Napište nám, jaký a co znamená. První tři z vás, kteří nám pošlou správné řešení, odměníme odznakem ptáka, ukrytého v křížovce pod číslem 7.

Pište na cso@birdlife.cz nebo na adresu ČSO,
Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5.

1 je soustava chráněných území v rámci EU. Některé ornitologicky nejhodnotnější lokality z této soustavy byly zahrnuty i do programu Významná ptačí území, který známe pod zkratkou z anglického názvu **2**. K jejich vyhlášení pomáhá vědecká metoda zaznamenávání počtu ptáků v terénu **3**, určená k dlouhodobému sběru dat a sledování změn populací. Jeden z druhů, jimž důsledná ochrana umožnila návrat do naší krajiny, je **4**. Tento dravec hnízdí nejčastěji na skalách, často ve starých hnízdech krkavců. Početnost mokřadních ptáků a ptáků zemědělské krajiny dlouhodobě **5**. Patří mezi ně také drobný žlutozelený pěvec **6** přilétající koncem března, který při svém třepotavém letu upoutá nejen svým zvonivým hláskem, ale i žlutým kostřecem. Z naší krajiny mizí i opeřenec **7**, kterého v zimních měsících obyvatelé měst v okolí řek rádi přikrmují a baví se jeho akrobatickými kousky. Velkým problémem je bohužel i úmyslné trávení ptáků. Jed **8** zabíjí dravce.

Připravili Vladka a Vojta Sládečkoví. Správné odpovědi z čísla 1/2013:
O jiříčce obecné platí tvrzení pod čísly: 1, 4, 6, 8, 11, 12, 14. O břehuli říční: 2, 4, 7, 8, 14, 15. O vlaštovce obecné: 2, 3, 5, 9, 10, 13. První tři správné luštilky jsme odměnili odznakem vlaštovky obecné.

JARO OŽÍVÁ

ÚNOR

BŘEZEN

DUBEN

KVĚTEN

ČÁP

Přilétáme první.
Někdy jsme rychlejší
než jaro.

Je to čáp
nebo volavka,
tati?

...se
divím, že
v tom teple
nezůstanou
dýl...

VLAŠTOVKA

Teším se na
svoje hnízdo
na statku.

Nebud'
pořád
na tom
počíta-
či!

KUKAČKA

Letím si zakukat
do Evropy.

Ale mami! Jdu jenom
zapsat, že jsem
dnes viděl prv-
ní vlaštovku...

RORÝS

Nerušte mě - zrovna
v letu spím.

VLHA

Že je Země
kulatá jsme
věděli dříve
než lidé.

Jedna
vlaštovka
jaro nepři-
náší. A o příchodu stěhovavých ptáků
a o průběhu klimatických změn
toho stále
dost
nevíme.

Nic moc. Teď
už to ví všichni.

A co ??

www.springalive.net

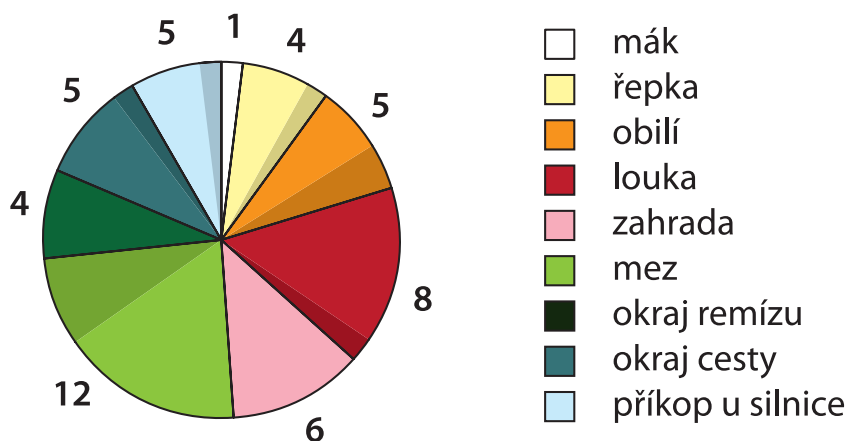
Foto: Tomáš Belka (birdphoto.cz)

Pár koroptví polních, vlevo samec.

V Praze je blaze aneb přežívání koroptve polní v zemědělské krajině

Mnoho ptáčích druhů vázaných na zemědělskou krajinu zaznamenalo v Evropě během posledních desetiletí výrazný pokles početnosti. Zatímco hodnocení příčin úbytku u tažných druhů je komplikováno podmínkami na zimovišti či v zemích, kudy protahují, u stálých druhů je snazší najít nejvýznamnější lokální faktory působící na početnost populací. Koroptev polní (*Perdix perdix*) byla dříve běžným ptákem zemědělské krajiny, který však začal přibližně od poloviny 20. století náhle ubývat v mnoha evropských zemích, včetně České republiky. Za hlavní příčinu tohoto prudkého poklesu početnosti je považována intenzifikace zemědělství a následné změny ve struktuře krajiny.

Nástup mechanizace umožnil rychlou a velkoplošnou sklizeň, která zpravidla přichází v hnízdním období koroptví či v citlivé době vodění nevzletných kuřat. V případě snůšek v loukách a v zemědělských plodinách dochází často nejen ke zničení vajec, ale i posečení inkubujících samic, které do poslední chvíle spoléhají na své krytické zbarvení a snaží se uniknout až z bezprostřední blízkosti. Seče představují i skokové snížení dostupnosti krytu v domovském okrsku koroptve, které může ovlivnit riziko predace, podobně jako nízká heterogenita dnešní zemědělské krajiny. Zvýšené používání pesticidů může způsobovat otravy koroptví, ale může mít i mno-

Graf: Zastoupení koroptvích hnízd v jednotlivých biotopech během let 2009–11 v okolí Milešína na Vysočině. Úspěšně vylíhnutá hnízda vyznačena v rámci výseče tmavě. Hnízda v loukách a plodinách byla značena kůly za účelem obsečení.

Foto: Dana Rynešová

Neúplná snůška koroptve, při nalezení byla zakryta chomáčem suché trávy.

hem významnější vliv nepřímý, který spočívá zejména v úbytku množství a diversity potravy pro kuřata i dospělé, a to jak drobných bezobratlých živočichů, tak i plevelů a jejich semen. Jako další doplňkové vlivy, vedoucí k oslabení početních stavů koroptví v různých zemích, bývá zmiňován i nadměrný lov či kompetice s vysazenými druhy hrabavých, zejména bažantem. V ČR je koroptev chráněným druhem a její lov byl v 70. letech zastaven. Detailní výzkum příčin mortality je proto nutným podkladem pro úspěšnou ochranu druhu.

Jak pomoci koroptvi polní

1) Nedělejte si ze zahrady anglický trávník! Preferujte ekozahradu. Ponechte aspoň část plochy nepokosenou až do poloviny srpna a zachovejte křoviny. Možná se u vás koroptev neobjeví, ale podpoříte tím celou řadu jiných živočichů včetně ptáků. Je vhodné posunout případné kosení mezí až do druhé poloviny srpna a sekat je např. jen jednou za dva roky. Vlastníte-li větší plochu zemědělské půdy, aspoň na části pozemků zachovejte přes zimu vyšší strniště (více než 10 cm), na vhodných místech ponechte plochy ladem, vysévejte biopásy a udržujte, případně vysazujte remízy.

2) Pozorujte, co se děje kolem vás! Zkuste najít koroptví hnízdo a zajistit mu ochranu. Dohledané hnízdo v rizikovém biotopu (zahrada, louka, zemědělské plodiny, silniční příkopy) je dobré vyznačit nejméně třemi tyčemi vysokými alespoň 1,5 m tak, aby vymezená plocha měla alespoň 10 m². Pokuste se informovat vlastníka či nájemce pozemku.

3) Zimní příkrmování nemusí být zacíleno jenom na pěvce. Koroptve se během zimy s vysokou sněhovou pokrývkou stahují z polní krajiny k lidským sídlům, do zahrad, k zemědělským areálům, zásypům.

Foto: Dana Rymešová

Skořápky předovaných vajec.

Foto: Dana Rymešová

Skořápky na koroptvím hnízdě po úspěšném vylihnutí snůšky.

Z telemetrické studie 168 dospělců koroptve polní provedené na třech lokalitách ve třech obdobích (Praha: 2002–2003, Písek: 2003–2004, Milešín: 2009–2010) vyplynulo, že mortalita volně žijících koroptví byla průkazně menší na okraji Prahy než v jižních Čechách či na Vysočině. V období párování přežívali starší jedinci lépe než mladí, což může být ovlivněno nejen jejich většími zkušenostmi se získáváním potravy či s únikem před predátory, ale i jejich rychlejším spárováním (např. díky znovusestavení loňských párů). V období hnízdění měly větší riziko mortality samice, zřejmě v důsledku zvýšených nákladů na snášení vajec a inkubaci. V porovnání s obdobím párování nebo obdobím hejn představovalo hnízdní období pro koroptve největší riziko. Důvodem mohou být investice do reprodukce a typické chování na hnízdě, ale i zvýšený predanční tlak v době, kdy predátoři krmí svá mláďata. Příčinou 93 známých případů mortality byla v 83 % predace (77 ex.), 12 % (11 ex.) ptáků bylo nalezeno uhynulých, dva jedinci (2 %) zahynuli v důsledku zranění (střet s autem, náraz do překážky) a dvě samice (2 %) byly posečeny na hnízdě při sklizni, krátce před dokončením inkubace vajec. Ze 49 hnízd značených koroptví, sledovaných v letech 2009–2011 v oblasti Milešína, se 25 % snůšek úspěšně vylihllo, 57 % skončilo predací (včetně predace samic), 12 % opuštěním a 6 % bylo zničeno při seči.

Ačkoli je predace hlavní příčinou mortality dospělců i hnízd, je na ni nutné nahlížet jako na přirozenou příčinu ztrát, která může významněji ovlivnit

jen početnost takové populace, jež byla už v minulosti oslabena jiným způsobem. Navzdory vyšší hustotě predátorů zjištěné u Prahy, představuje tato lokalita, tvořená porosty ruderalů na okraji města, zřejmě stabilnější prostředí pro koroptví populaci než mozaikovitá, zemědělsky obhospodařovaná krajina s nižší hustotou lidského osídlení. Vysvětlení rozdílů v riziku mortality koroptví mezi studijními oblastmi vyžaduje širší ekosystémový přístup a další analýzy, zejména porovnání výskytu a početnosti různých druhů predátorů a jejich alternativní kořisti, biotopového složení lokalit a dostupnosti stálého krytu. Podíl hnízd zničených při seči v okolí Milešína se během studie každoročně snižoval díky našemu ochrannářskému úsilí, a uváděnou hodnotu je tedy nutné brát za podhodnocenou. V prvním roce studie na Vysočině však bylo takto zničeno, i přes vyznačení, 10 % všech nalezených hnízd, což zároveň představovalo celou polovinu hnízd aktivních v době první seče luk. Jediné hnízdo z osmi v louce se úspěšně vylihllo jenom díky označení kůly a obsečením.

Koroptev dokáže své nároky na hnízdní biotop přizpůsobit dnešní zemědělské krajině a může v případě vhodného načasování snůšky a sklizně úspěšně vyhnídit i v obilí či řepce (viz graf). Samice zasedá až na úplnou snůšku, která obsahuje nejčastěji 15–21 vajec, a inkubuje ji zpravidla po dobu 23–25 dní, zjistili jsme však i 31 dní inkubace s častými a dlouhými přestávkami. Zatímco první snůšky byly na Vysočině nejčastěji kladeny na začátku května, tvoří jen asi polovinu úspěšně vylihnutých hnízd v daném roce. Při započtení až dvou náhradních snůšek v sezoně mohou být první vejce ve snůškách kladena od 21. 4. do 20. 7., a na nejpozdějších hnízdech se tedy líhnou kuřata až koncem srpna, což se často nesetkává s pochopením u zemědělců. Inkubující samice se i po vyrušení na hnízdo vrací, vyplašení brzy po začátku snůšky však může vést k jejímu opuštění. Ze zastoupení snůšek v jednotlivých biotopech je zřejmé, že naprostá většina hnízd je umístěna na obhospodařovaných plochách a je vystavena riziku zničení při sklizni, sečení luk či silničních příkopů. Pokud by populace koroptví měly prosperovat i v zemědělské krajině, je jisté zapotřebí změnit její nepřírozenou strukturu a zvýšit podíl remízů, mezi či biopásů.

Jak najít koroptví hnízdo?

Následující model ochrany je vhodně aplikovat zejména v prostředí, kde hrozí nebezpečí přímé likvidace snůšky. Pokud v hnízdním období vyplašíte opakovaně během několika dnů koroptvího samce téměř na stejném místě, kde jste dříve pozorovali koroptví pár, je velmi pravděpodobné, že poblíž sedí samice na vejcích. Když je samice na hnízdě, samec vždy hlídá opodál (nejčastěji do 10 m od hnízda). Po více návštěvách tak lze přibližnou polohu hnízda s inkubovanou snůškou vytipovat. Během inkubace vajec je samice na hnízdě přítomna téměř nepřetržitě, s výjimkou nejčastěji tří asi hodinových přestávek, a proto je málo pravděpodobné pozorovat celý koroptví pár. Pro nespávané samce jsou naopak typické velké prostorové přesuny i přetrvávající hlasová aktivita.

První snůšky lze ve vhodných biotopech vyhledat i v období kladení vajec (první polovina května), kdy samice navštěvuje hnízdo zpravidla jednou za den na dobu nejdéle 30 minut. Neúplná snůška s více než jedním vejcem bývá při odchodu z hnízda zakrývána hnízdním materiálem. V oblasti výskytu koroptvího páru je tedy nutné pátrat po možném hnízdě systematicky a na pozorování páru se v tuto dobu nelze příliš spolehnout. Nepodceňujte ukrytí hnízda. K objevení snůšky je nutné opatrně rozhrnout rostlinný materiál na povrchu. Po kontrole snůšku opět zakryjeme! Je lepší takto zkusmo prozkoumat více domnělých hnízd než minout to skutečné.

Foto: Dana Rymešová

Výsledek seče - inkubující samice a nahrávací technika.

Dana Rymešová | je doktorandkou na PřF MU v Brně a místopředsedkyní pobočky ČSO na Vysočině. Ve volném čase se věnuje odchytnut a kroužkování pěvců a sov.

Strnad zahradní v Ústeckém kraji

Foto: Dušan Boucný (birdphoto.cz)

Strnad zahradní (*Emberiza hortulana*) patří v současné době k našim nejvzácnějším pravidelně hnízdícím pěvcům. Nebylo tomu tak ale vždy. Českou republiku kolonizovali strnadi zahradní v polovině 19. století, první hnízdění bylo prokázáno až v roce 1860. Jeho početnost a obsazené území narůstalo až do poloviny 20. století, kdy byl místy běžným druhem zemědělské krajiny.

Na Pardubicku dosahovala jeho hnízdní hustota až 2,5 zpívajících samců na 1 km stromořadí. K prudkému úbytku docházelo od roku 1960, pravděpodobně v souvislosti se změnou hospodářství v krajině nejen u nás, ale i v západní a postupně i jižní a jihovýchodní Evropě. Úbytek u nás vyvrcholil v novém tisíciletí, v současné době strnad zahradní zmizel i z pro něj vyhlášené ptáčí oblasti Hovoransko-Čejkovicko. Jediné dvě přežívající populace v ČR se nacházejí v Ústeckém kraji a na Opavsku.

Nejvitálnější je v současné době populace obývajících výsypky a čerstvé rekultivace hnědouhelných těžebních lomů v Podkrušnohoří. Strnad zahradní je přizpůsobivý druh, který obývá pestré škálu biotopů od zemědělské krajiny až po řídké zarostlé svahy na Balkánském poloostrově. V osídlovaném prostředí se ale vždy nachází stromy či keře. Výjimku tvoří právě severočeské výsypky. Zde strnadi zahradní obsadili rozsáhlé vertikálně členěné plochy, které jsou zarostlé pouze bylinnou vegetací. Zakladačem nasypané hromady jílů jsou místy porostlé hustými porosty merlíků a lebed. Části, kde byla nasypaná zemina méně úživná či přímo fytotoxická, jsou volné, řídké zarostlé či nezarostlé vůbec. Co ale strnady přitahuje nejvíce, to jsou prudké svahy výsypek či ladem ponechané lomové řezy, kde neustále dochází k posunu zeminy a vznikají zde různě velké holé plochy. Ideální je, když je část svahů zarostlá rozsáhlými porosty podbělu, kde strnadi s oblibou sbírají potravu. Na výsypkách osídlených strnady se místy na ploše několika kilometrů čtverečních v okolí hnízdišť nenacházejí žádné stromy a jen jednotlivé keře. Tím je místní populace specifická.

V posledních třech letech začínají strnadi zahradní znovu zpívat i na některých vrcholcích Českého středohoří se stepní vegetací. Dříve (i v druhé polovině 20. století) zde strnadi zahradní hojně hnízdili. Postupně, pravděpodobně vlivem zarůstání lokalit, ubývali, až vymizeli docela. Zůstává otázkou, zda jde o první kolonizátory a toto atraktivní prostředí bude strnady zahradními znovu obsazeno, nebo zda jde o zálety ptáků z hnědouhelných výsypek, kteří se po pár letech zase přesunou zpátky do nížiny.

Na další typ využívaného biotopu jsem narazil náhodou dne 20. 5. 2012. Tehdy jsem objevil silně varujícího samce strnada zahradního na prudkých jižních svazích kopce Vysoký Ostrý u Ústí nad Labem v nadmořské výšce zhruba 550 m n. m. Podle chování šlo zřejmě o hnízdícího jedince. Zajímavé je, že se jednalo o „balkánský typ“ biotopu. Pták varoval na vrcholku uschlého stromu v silně rozvolněné xerothermní doubravě s četnými plochami obnažené sesouvající se půdy na prudkých jižních svazích. Podobných biotopů je různě po Českém středohoří roztroušeno více, proto bych rád v letošním roce provedl jejich systematický průzkum. Tento typ prostředí není ornitology prakticky vůbec navštěvován, a je proto možné, že zde strnad zahradní hnízdí a uniká pozornosti.

Na začátku mého seznamování se se strnady zahradními v Ústeckém kraji jsem byl přesvědčen, že místní populace je odnoží početné německé populace. Z omylu mne vyvedl v roce 2011 pan Manfred Lang, německý specialista na strnada zahradního, především na jeho dialekty. Po dvou společně strávených dnech na výsypkách jednoznačně konstatoval, že jde o strnady zahradní s balkánským dialektem. S velkou pravděpodobností tak u nás stále

Hnízdní biotop strnada zahradního, lindušky úhorní a bělořita šedého na výsypkách velkolomu Šverma u Mostu. Vhodné prostředí poskytují haldy v popředí i vertikálně členěná rovina s procházející cestou.

přežívají „původní čeští strnadi zahradní“, nikoliv „přivandrovalci“ ze sousedního Německa. Každopádně je důležité věnovat strnadům zahradním pozornost a pokusit se zajistit jejich přežívání i v dalších letech a případně i na dalších lokalitách. Je to druh, který dokáže překvapivě rychle měnit svoji početnost a areál rozšíření. V současné době spíše ubývá, ale možná se dočkáme jeho opětovného návratu.

Václav Beran | je zoolog Muzea města Ústí nad Labem a společnosti ALKA Wildlife o.p.s., člen výboru ČSO. Dlouhodobě se věnuje ptákům, dříve především brodivým, dnes stále více dravcům a drobným pěvcům otevřených biotopů. Zabývá se také kroužkováním a hlavně nadšeně odečítá kroužky všeho, co peří má, hlavně racků.

Foto: Václav Beran

Ptačí svět dvacetiletý

Foto: archiv

Jiří Janda (1958–1994), zakladatel a první redaktor časopisu Ptačí svět.

V letošním roce vychází jubilejní 20. ročník časopisu ČSO Ptačí svět. Připomeňme si při této příležitosti historii tohoto časopisu. Vznikl jako zpravodaj ČSO v roce 1994, tj. v roce, který patří k nejvýznamnějším mezníkům v historii ČSO. Po reorganizaci Mezinárodní rady na ochranu ptáků (ICBP) a jejím přejmenování na BirdLife International se totiž ČSO stala členem (partnerem) této organizace. Tato skutečnost zásadně ovlivnila

i její činnost. Do té doby byla považována hlavně za odbornou společnost, s novou koncepcí se však otevřela i pro takové milovníky ptáků a přírody, kteří si nečiní ambice zapojovat se do odborných programů. Proto vedle odborně zaměřených Zpráv ČSO a časopisu Sylvia vznikla potřeba časopisu, ve kterém by si našel svou „parketu“ každý člen. Ideu takového časopisu prosazoval zejména dr. Jiří Janda, který byl tehdy hnacím motorem mnoha činností ČSO.

Nový časopis si sám vzal na starost, navrhl jeho jméno a strukturu, zajistil první příspěvky, kontakty s tiskárnou i korektury. Dodal tak první číslo doslova „na klíč“. Jak sám říkal, splnil si svůj sen vydávat takový časopis. Bohužel, tento jeho sen skončil krátce po vydání prvního čísla tragickou nehodou. V této kritické situaci jsme s Janou Jandovou, manželkou Jirky, přípravu Ptačího světa převzali. Mělo to být jen dočasně, než se vytvoří stálý redakční kolektiv. A jak to s dočasností v naší vlasti bývá, protáhla se až do roku 1999 a místo několika čísel jsme nakonec připravili čísel 23. V roce 2000 převzala naši práci

nová parta pod vedením Barbory Houdkové (Kaminiecké).

Počátky Ptačího světa byly velice skrovné. Pouhých 6 stran, černobílé fotografie, jednoduchá grafika. Přesto jsme se postupně prokoušovali taji redaktorské práce a snili o tom, že se finanční situace ČSO zlepší natolik, abychom si mohli dovolit časopis barevný, s přitažlivou grafikou a obsahem. V té době nám nedostupným vzorem byly časopisy typu Birds (RSPB) či Vogels (Vogelbescherming Nederland). Těšili jsme se aspoň z postupného rozšíření na 8 stránek od podzimního čísla roku 1995 a na 12 stran, včetně dvoustrany Václava Bartušky pro děti, počínaje rokem 1999.

V roce 2006 se naše sny a bezesporu i přání všech členů ČSO konečně splnily. ČSO si ke svým 80. narozeninám dala dárek v podobě barevného časopisu o rozsahu 28 stran, vycházejícího dvakrát ročně se zcela novou tváří z dílny grafika Jiřího Kaláčka. Díky nezištné spolupráci nesčetných přispěvatelů, fotografiím předních fotografů přírody, kresbám ilustrátora Jana Hoška

První číslo časopisu Ptačí svět.

a nasazení redakce časopis stále vzkvétá. A letos, při příležitosti jubilejního dvacátého ročníku, se Ptačí svět dočkal dalšího vylepšení, o kterém jsme se dozvěděli v úvodníku prvního čísla od Aleny Klvaňové, šéfredaktorky Ptačího světa od roku 2006. Nejen čtyři čísla ročně, ale i možnost čtení v elektronické podobě v počítači, tabletu a iPadu.

Co by tomu Jirka Janda asi říkal?

Jan Hora

Vít Zavadil: Hlasy noci I – Noční ptáci a žáby.

Soubor 2 DVD. Vydalo NSEV Kladno-Čabárna, 2012.

V září loňského roku spatřil světlo světa další soubor nahrávek hlasů ptáků a žab od našeho předního zoologa dr. Víta Zavadila. Po dvou CD – Velmi vzácné druhy pěvců (vydalo NSEV Kladno-Čabárna v roce 2007) a Kurz vtáčieho zpevu (vydala SOVS, rok neuveden) – se jedná již o třetí vydání nosiče s jeho nahrávkami. Název nejnovějšího souboru dvou DVD napovídá, že obsahuje především nahrávky tvořící se soumrakem a noční

hlasovou aktivitou. Na prvním DVD najdeme hlasy 27 druhů ptáků – konkrétně jde o 10 druhů sov, křepelku, 4 druhy bahňáků, 2 druhy brodivých a 10 druhů pěvců. Živočichové, jejichž hlasy jsou prezentovány na druhém DVD (celkem 22 druhů), byli vybráni na základě podobnosti jejich hlasů, a to s jasným záměrem naučit posluchače je rozpoznávat. Po kuňkách, blatnici a ropuše obecné tak následuje blok věnovaný „cvrkajícím“ žábám, ptákům i jednomu zástupci hmyzu – ropuchám zelené a krátkonohé, lelkovi lesnímu, třem druhům našich cvrčilek a krkonoše obecné. Následují hlasy 6 druhů skokanů a celý blok uzavírají 4 druhy našich chřástalů.

Skutečně vynikajícím počinem je zařazení několika typů hlasů u každého z uvedených druhů – celkem tak má posluchač možnost vyslechnout několik desítek (!) nejrůznějších a často i unikátních, a pro běžného posluchače tudíž málo známých či naprosto neznámých, typů hlasových projevů. Za všechny jmenujme hlasové projevy sýčka obecného včetně jeho mládát či nahrávku hlasových projevů páru chřástalů kro-

penatých. V některých případech jde o nahrávky cenné i z historického hlediska – např. hlas dytíka úhorního nahraný autorem v roce 1994 v bývalém vojenském prostoru Mladá. Někomu by možná mohla vadit nižší kvalita některých ze zařazených nahrávek, ale to podle mého názoru jen zvyšuje jejich autentičnost – posluchač si uvědomí, v jak obtížných podmínkách byly často pořizovány. Vydání nahrávek na DVD umožnilo obohatit soubor i obsáhlejšími komentáři a především fotografiemi všech zařazených druhů od našich předních fotografů. U vybraných druhů byly zařazené i fotografie mládat, v případě žab i biotopu či pulců. Díky multimediálnímu provedení tak lze DVD využít i pro edukativní účely (což pochopitelně bylo i záměrem vydavatele).

Nové Zavadilovo DVD rozhodně stojí za poslech a prohlédnutí a lze ho vřele doporučit nejširšímu okruhu zájemců. Začátečnickům pomůže zdokonalit se v poznávání hlasů a pokročilejší si vychutnají unikátní nahrávky.

DVD lze objednat na adrese: NSEV Kladno-Čabárna, o. p. s., nám. Starosty Pavla 44, 272 52 Kladno, e-mail: nsev.kladno@seznam.cz.

Jaroslav Cepák

recenze

Labutí píseň nebezpečných trolejů?

Přes dvě desetiletí bojují ornitologové za bezpečné sloupky vysokého napětí, na kterých hynou především dravci a čápi. Teprve v plenkách jsou opatření, která mají zabránit nárazům ptáků do vodičů vysokého (VN) a velmi vysokého (VVN) napětí. Zcela stranou však zůstávaly kolize ptáků s trolejovým vedením, pohánějícím vlaky, tramvaje a trolejbusy.

Foto: Lukáš Viktor

Palackého most přes Vltavu v centru Prahy je jedním z rizikových míst střetů ptáků s trolejemi.

Přítom úhynů ptáků, především těch vodních, ale i dravců nejsou vůbec zanedbatelné! Třeba na pražském úseku Vltavy, kde zimuje mezi 300–500 i více labutí a několik tisíc dalších vodních ptáků, registrují záchranné stanice každoročně mezi 30–70 případy kolizí labutí s tramvajovými trolejemi a jejich konstrukcemi, vedenými přes mosty v centru města.

První pokus, jak kolizím zamezit, se zrodil v Hradci Králové, kde ornitologové opatřili závěsná lana trolejů návlaky z celtoviny. Opatření se ukázalo jako vcelku funkční, ale nepříliš udržitelné. Látka nedokáže dlouho odolávat slunci,

srážkám a měnícím se teplotám. Proto když jsme byli přizváni Magistrátem hl. m. Prahy k řešení problému, bylo od počátku jasné, že musíme přijít s jiným řešením. Centrum Prahy je památkovou rezervací UNESCO a veškerá opatření podléhají schválení památkářů. Ze zahraničí jsou známy příklady zabezpečení vedení VN a VVN proti kolizím velkých, špatně manévrujících ptáků – hus, bernešek, dropů, jeřábů, tetřevů a dalších. To vše ve volné krajině, kde jakékoli zařízení poutá pozornost na velkou vzdálenost. Ale centrum města se všemi cedulemi, reklamami, hustým provozem na vodě i na povrchu,

s vysokou kompaktní zástavbou? Na co budou ptáci v tom chaosu reagovat? Nakonec padla volba na zařízení FireFly švédského výrobce AB Hammarprodukter. Díky dvěma typům reflexních fólií je dobře vidět ve dne i v noci (v centru města není nikdy úplná tma) a již při nepatrném proudění vzduchu se díky kuličkovému ložisku pohybuje a tak na sebe upozorňuje.

Náš návrh jsme zástupcům magistrátu představili a byl přijat. Vzápětí jsme spolu s jeho Oddělením ochrany přírody navrhli počet a distribuci zařízení na nejrizikovějších pražských mostech – Palackého, Legii, Mánesově, Štefánikově a Libeňském. Pár dnů nato byly první vzorky ve spolupráci s Dopravním podnikem instalovány, aby se k nim mohli vyjádřit památkáři. Investorem akce, jejíž objem dosáhne cca 120 000 Kč, se stal Odbor životního prostředí magistrátu.

První zjištění jsou povzbuzující – proletující ptáci zařízení velmi dobře registrují a zdaleka se mu vyhýbají. Uvidíme, jak bude situace vypadat po kompletním zabezpečení mostů. Snad nebudeme muset čekat příliš dlouho... Lukáš Viktor

Foto: Lukáš Viktor

Destičku FireFly ptáci díky reflexním prvkům dobře vidí.

Pozvánka na cestu za supy do Makedonie

Foto: Emil Liščanec

Skalní stěny nad přehradou Tikveš na Černé řece bývaly hnízdištěm supů.

Makedonie je malá, chudá země zmítaná nejrůznějšími problémy. Oplývá tím, čemu říkáme balkánský nepořádek a co je, ať se nám to líbí, nebo ne, pro ptáky požehnaním. Na mnoha místech tu ještě potkáme malebná stáda krav, ovcí a koz. Ale život pastevce je těžký, není divu, že mladí lidé touží po jiné budoucnosti. Odcházejí za práci

do měst, vesnice se vyliďňují. Důsledky jsou plíživé, ale dnes již jasně patrné. Krajina zarůstá, zanikají pěšiny, které protkávaly každé údolí, každý kopec. Cesty, po kterých nikdo nejede, splývají s okolím. Jak se mění rostlinstvo, mění se i fauna, kde je řada druhů, hnojníky počínaje a vlky konče, na stádech závislá. Tento vývoj

postihuje samozřejmě i ptáky, velmi výrazně především supy a poštolky jižní. Dá se očekávat i u dalších druhů, například mandelíků hajních, tuhyků menších a rudohlavých, dudků, sýčků či strnadů lučních a černohlavých. Jejich ústup již zřejmě probíhá, jen není nikdo, kdo by byl schopen ho zachytit. V Makedonii je totiž zoufalý nedostatek ornitologů. Profesionálně se tu ptákům věnují dva lidé, amatérsky maximálně deset dalších. Chybí zde tradice ve výzkumu ptáků, učitelé a osobnosti i veřejná podpora a politický zájem. Tím sympatičtější je snaha několika nadšenců ptáky své země lépe poznat a hlavně pro ně něco dělat. Všechny jejich aktivity jsou postaveny na mezinárodních projektech a podpoře ze zahraničí. Pro domácí politickou scénu není ochrana přírody zajímavým tématem.

Do Makedonie jsem začala jezdit v roce 2006 a dosud jsem tam byla dvanáctkrát. Mám tu zemi moc ráda. Je tam málo lidí a ti jsou veskrze přátelští a milí. Krajina je divoká, příroda úžasně bohatá a místní ptáci musí každého ornitologa nadchnout. Ale je těžké tam roky jezdit a ponechat si odstup. Aktivity kolem supů jsem nejdříve jen zpozvdáldi sledovala. Věděla jsem, že orlosup a sup

Pařát III – řešení testované v terénu

Foto: Vlasta Škorpíková

Káně lesní při dosedání výrazně upřednostňují bidla před konzolami sloupů.

Problematika mortality ptáků na sloupech vedení vysokého napětí je dlouhodobě známá (viz také Ptačí svět 1/2011). Stejně tak se již mnoho let objevují návrhy, jak problém řešit. Názory na efektivitu různých řešení se vyvíjejí s tím, jak přibývá zkušeností získaných zavedením těchto řešení do praxe.

Typickým příkladem tohoto vývoje je konzola typu Pařát, která byla před několika lety doporučena jako bezpečná. Ukázalo se však, že i na ní ptáci hynou. Nejspíš tehdy, když si v krajině opravdu nemají kam sednout, a i nepohodlná, nevstřícná konstrukce je pro ně pak přijatelná. Od této úvahy byl už jen krok k myšlence doplnit konzolu o prvek umožňující bezpečné dosednutí – bidlo. Ale nezavede se do praxe něco, co ptáci nebudou využívat? Odpověď na tuto otázku mohl dát jen „zkušební provoz“, a tak bylo na jaře roku 2011 na čtyři vybrané úseky vedení vysokého napětí s konzolami typu Pařát namontováno celkem 36 bidel. Tyto úseky byly v průběhu následujícího roku monitorovány ve všech významných obdobích v životě ptáků (hnízdění, zimování, migrace). Celkem strávil každý pozorovatel sledováním linky 40–50 hodin. Výsledky byly jednoznačné. Káně lesní, zastupující nejohroženější skupinu větších dravců, se s bidly sžily rychle – jen v 10 % případů využití sloupů sledovaných linek se chovaly rizikově a snažily

se dosednout na konzolu. U poštolky obecné se atraktivita bidel neprokázala. Využívaly je sice ochotně, ale stejně tak dosedaly i na další prvky vedení. Vzhledem k jejich velikosti není však takové chování na konzolách typu Pařát považováno za rizikové.

Pro tyto dva druhy je tedy možno řešení považovat za vysoce účinné. Dá se předpokládat, že podobně jako káně budou bidla využívat i jiní dravci stejné velikosti nebo větší, už kvůli vyššímu komfortu sezení. Jiná je situace u krkavovitých. Pro dva nejhojnější z nich, vránu a straku, lze bidla vyhodnotit jako neúčinná. Zatímco vrána se jim vysloveně vyhýbala a preferovala k dosedání riziková místa, straky si sedaly náhodně.

Snížení míry rizikového chování u káně lesní na konzolách typu Pařát vybavených bidlem vedlo k závěru, že toto řešení bude ochranou přírody prosazováno. Po řadě jednání s projektanty i zástupci distributorů bylo odsouhlaseno osm typů bezpečných konzol. Jejich základním prvkem zůstává konstrukce typu Pařát, doplněná

hnědý již v Makedonii vyhnuli, sup bělohavý a mrchožrout rapidně ubývají. Zákaz lovu, osvěta a především síť krmišť pokles dokázaly zastavit. Ale v roce 2011 doběhly projekty, další peníze nebyly. A otázka, kdo by měl pomoci, se nabízel. Tak jako odpověď, že my, kdo tam jezdíme a kdo máme možnost něco udělat. Podpora makedonských kolegů je navíc jednou z aktivit ČSO, která ji chápe také jako splátku za pomoc, kterou v minulosti poskytly lépe situované organizace ze západní Evropy nám. Věci se prostě propojily.

V roce 2012 začala česká pomoc makedonským supům soukromým darem. Navázali jsme otevřením transparentního účtu 2800277111/2010 (v. s. 66) a nyní chceme oslovit příznivce ptáků s prosbou o finanční příspěvek. Dárcům nabízíme týdenní exkluzivní výlet

do Makedonie. Na birdlife.cz naleznete základní informace, stejně jako na stránkách cestovní kanceláře Primaroute, která výlet organizačně zajišťuje. Cesta po ornitologicky zajímavých místech se uskuteční od 9. do 16. 6. Navštívíme hnízdiště supů bělohavých a krmiště, které sponzorujeme. Cena zájezdu je 12 990 Kč, letenka vyjde na 4 000 Kč a stejnou částku bychom si představovali jako dar supům.

Závěrem bych chtěla všem dárcům za jakékoli částky velice poděkovat. Vážím si optimismu

Vlasta Škorpíková | pracuje dlouhodobě v oboru ochrany přírody a krajiny, v současnosti na Krajském úřadu Jihomoravského kraje. Věnuje se tomu, co je aktuálně potřeba, a to zejména na Znojemsku, tedy např. ptákům zemědělské krajiny v čele s dropem velkým, dravcům, především rarohovi velkém, problematice úhynů ptáků na elektrických vedeních. Jejím oblíbeným druhem je mlynařík dlouhoocasý.

Foto: Vlasta Škorpíková

Dosedací tyč (bidlo) má průměr 6 cm, doporučená délka je 120 cm.

kovovou dosedací tyčí (bidlem) se zdrsňným povrchem, umístěnou asi 50 cm pod nejnižší bod konzoly kolmo ke sloupu. Montáž by měla probíhat tak, aby se bidla souběžná se směrem linky střídala s bidly kolmými. Toto řešení najde uplatnění především na linkách vedoucích otevřenou krajinou, kde bývá koncentrace ohrožených ptáků vysoká a možnosti dosedání omezené. Naopak pozbývá na významu v lesních celcích či v intravilánech obcí. Celá sada konzol tohoto typu, tzv. Pařát III, je od ledna 2013 sériově vyráběna a měla by být využívána u nových nebo rekonstruovaných linek vysokého napětí. Asi nějakou dobu potrvá, než se s ní obeznámí projektanti, úředníci ochrany přírody či stavebních úřadů i montéři, ale jistě se s takto vybavenými sloupy budeme setkávat stále častěji.

Popsaná historie vzniku Pařátu III demonstruje příkladnou spolupráci různých složek státní ochrany přírody (MŽP, AOPK), nevládních organizací (ČSO) a distributorů elektrické energie (E.ON), jedinečnou v tom, jak se teoreticky zdůvodněné řešení nejdříve testovalo v terénu, na základě nabytých zkušeností se doladily technické detaily a až poté se široce zavádí do praxe. Zdá se to být logické a samozřejmé, bohužel není a tento příspěvek popisuje spíše ojedinělý případ.

Elektrická vedení představují pro ptáky stále velké riziko. Systematický monitoring v tomto směru však neprobíhá, tím větší mají význam jakékoli údaje o zjištěných rizikových místech a konstrukcích. Proto na závěr prosíme, abyste nálezy ptáků uhynulých na elektrických vedeních uváděli ve faunistické databázi ČSO s příslušnou charakteristikou v kolonce aktivita.

✦ Vlasta Škorpíková, Václav Hlaváč, Gašpar Čamlík

a důvěry těch, kdo se rozhodli pomoci. Jsem přesvědčená o tom, že makedonská příroda unese mnohonásobně více návštěvníků, než tam jezdí nyní. I spolupráce s místními kolegy je zárukou, že citlivá hnízdiště zůstanou stranou zájmu. A zbylé riziko, je v porovnání s přínosem na jedné straně a hrozbami, kterým makedonská příroda čelí, na straně druhé, zanedbatelné. Nedělat nic pod vlajkou obav z rušení či jiného ohrožení ptáků by byl v daném případě jen alibismus.

Foto: Pavlína Šulcová

Ještě je nevidím, ale musí tu být... tak kolem 20 000, možná víc. Chladný listopadový vzduch prostupuje sílicí křik. Zima se mezitím pokradmu prodírá jednou vrstvou oblečení za druhou. Ještě chvíli bude, blíží se půl šestá a svítat má až za pár minut. Vrtím se na plastové sedačce, dílem zimou a ještě víc nervozitou. Stejně jako dvacítká mých soupeřů z všech koutů světa, kterých sem rok co rok přijíždějí stovky tisíc. Obdivovat grandiózní představení, které zdejší příroda umí nabídnout. Představení, pro které jsem si v hledišti vybral první řadu. Nic mi nesmí utéct!

Čočky dalekohledu jsou celé orosené, zjistím to zrovna ve chvíli, kdy se v prvním náznaku svítání objeví shluk bílých teček. Po chvíli se z nich vyklubou hejny pelikánů, utopené v podstatně větší masě ptačích těl, v níž mi přibývajícím světlem pomáhá odhalit další a další druhy. Pisily, ibisové, volavky, kolpíci a hlavně jeřábi, tisíce jeřábů...

Země ptákům zaslíbená

Proč Izrael?

Izrael je fascinující země s úžasnou historií a jedinečnou přírodou. Hory, mořské pobřeží, vodní plochy ve vnitrozemí, poušť. To vše na území výrazně menším než Česká republika. Ideální zeměpisná poloha na pomezí tří kontinentů zemi přímo předurčuje být ptačím rájem.

Díky souběhu mnoha faktorů Izrael funguje jako pomyslná nálevka, kterou protékají proudy migrujících ptáků z Evropy i Asie a zpět. Je tu hodně ptáků, spousta ptáků. Vlastně obrovské množství ptáků! Odhadem půl miliardy na jaře a totéž na podzim. Kdo si chce významně doplnit svůj birdlist, je tu na správné adrese.

Léto raději vynechte

S výjimkou léta je možné se do Izraele vypravit kdykoli. Letní vedra rychle utlumí aktivitu vaši i všeho živého, takže většinu dne se poutníkova mysl upírá k jedinému – přežít do večera. Zato jaro a podzim nabízejí pestrou škálu zážitků a ani zima nijak nezaostává. Na vodních plochách je nejrušnější v období migrací, Negevská poušť je zase nejkrásnější v únoru a v březnu. Mořské pobřeží žije celý rok.

Praktické rady

- ✦ Do Izraele se létá. Příbylo operátorů a ceny letenek klesly na přijatelnou úroveň.
- ✦ Na letišti počítejte s dostatečnou časovou rezervou, bezpečnostní opatření jsou přísná a budete absolvovat i osobní pohovor. Pro pohyb po zemi je možné využít autobusovou dopravu, vypůjčené auto a na kratší vzdálenosti i kolo. Cykloturistika zažívá v poslední době rozkvět, vznikají cyklostezky i mapy, ve kterých jsou zakresleny.

- ✦ Není třeba mluvit hebrejsky. Bez problémů se domluvíte anglicky a není od věci oprášit svou ruštinu, v zemi žije téměř milion Rusů a nápisy v ruštině visí na každém druhém (až třetím) rohu.
- ✦ Díky teplému počasí se dá spát pod stanem v kempech. Ubytování pod střechou poskytují nejenom hostely a hotely, ale i početné kibucy, které uspokojí od skromných po velmi náročné hosty.
- ✦ Ve městech je spousta drobných restaurací i rychlých občerstvení, nabízejících pestrou kuchyni, mnohé z nich jsou košer. Omezený sortiment je k dostání na čerpacích stanicích. Síť obchodů je hustá, levněji nakoupíte v supermarketech, buďte však připraveni

Foto: Thomas Krumenacker (krumenacker.de)

Ledňáček hnědohlavý je ze všech tří druhů izraelských ledňáčků největší a nejméně vázaný na vodu.

Vidět rybařika jižního sedět mohou jen trpěliví.
Většinu času tráví třepotavým letem nad vodou.

na osobní prohlídku při vstupu, na bezpečnost je kladen velký důraz všude, kde se lidé shromažďují.

- ♦ Vždy si berte s sebou dostatek nápojů, teplo je i v zimě a při pohybu v terénu se žízeň přihlásí velmi rychle!

Agamon Hula

Nic vám to jméno neříká? Nevadí, ještě pár týdnů před cestou jsem na tom byl úplně stejně. Pak se naskytla možnost navštívit druhý ročník Hula Walley Bird Festival (11.–18. 11.), akce organizované SPNI, partnerem BirdLife International v Izraeli. Jezero Hula leží v nejsevernější části země, kousek pod masivem nejvyšší hory Izraele Mt. Hermon (2814 m n. m.), na který od jihu navazují neklidné Golanské výšiny. Zde také pramení řeka Jordán, která se v údolí zastavila, aby vytvořila jezero Hula, a odtud pokračovala ke Galilejskému jezeru. V 50. letech minulého století ale vládu zlákala vysoká bonita půdy v údolí a lidé začali jezero vysoušet. Nebyl to dobrý nápad. Záhy totiž kvalita vody v Galilejském jezeře, jediném zdroji pitné vody v zemi, začala vlivem splachů z polí prudce klesat. Proto byla v 90. letech minulého století alespoň část jezera obnovena.

A tak, jako vedlejší produkt, vstal z mrtvých i ptačí ráj. Bez nadsázky. Mezi více než 120 ptačími druhy můžete spatřit opravdové klenoty.

Třeba pelikáni zde mají první zastávku na cestě z delty Dunaje, tak kolem tří tisíc. Dva tři dny pobudou, pojí pár tun ryb a pokračují do afrických zimovišť. Jeřábů popelavých se tu shromáždí až čtyřicet tisíc. Orlů křiklavých, volavých a stepních, stejně jako luňáků hnědých tu zimují stovky. Naproti tomu čírek úzkozobých tu uvidíte jen pár. Jenže – kolik je na světě míst, kde byste viděli aspoň jedinou? Rákosiny a porosty papyru (mimořádně nejsevernější místo jeho výskytu) se pěvci doslova hemží – rákosníci tamaryškoví, proužkovaní, obecní i velcí, cetie, cistovníci, prinie půvabné a mnozí další. Při návštěvě zdejšího odchyťového stanoviště byl prvním úlovkem slaviček modráček. Ptám se, kolik jich tady v průměru odchyťtí, a průvodce odvětí, že tak kolem šedesáti. „To je krásné, pěkný roční výsledek!“ povídám mu a on se na mě, upřímně překvapen, podívá a praví: „Ale ne, za den, někdy je jich i stovka!“

Foto: Paulina Šulcová

Většina jeřábů opustí nocoviště ještě za tmy. Fotografům pózuje jen hrstka.

O překvapení tady opravdu není nouze. Jeli jsme třeba malou dodávkou, když jeden Američan najednou vykřikl: „Black-shouldered Kite!“ No a co, říkám si v duchu, ten toho nadělá, vždyť jsou jich tu všude stovky. Pak mi to došlo! Nejde o luňáka hnědého, ale o luňce šedého. Ani jsem netušil, že tu jsou. Jediný pár v zemi tu poprvé vyhnízl v roce 2012.

Ačkoli jsou jeřábi asi největším lákadlem zdejší rezervace, těšil jsem se nejvíce na ledňáčky. Setkávají se tu hned tři: jeden z Afriky – rybařík jižní, další z Asie – ledňáček hnědohlavý, i ten náš, říční. Je to krásný pohled, vidět na číhané třeba deset malých rybářů všech tří druhů pohromadě.

Tedy – idylka?

Možná, ovšem zdaleka ne pro každého. Ptačí ráj, to je především spousta práce. Musí ptáky nejenom ubytovat, ale hlavně nasytit. Téměř 90 % rozlohy údolí tvoří zemědělská půda, a je zde také velké množství produkčních rybníků. Důležitou roli v existenci parku proto hraje

diplomacie. Jeřábi mají tendence devastovat pole. Pelikáni, volavky, čápi a ledňáčci zase neomylně míří k nádržím s rybami. Část výnosů ze vstupného do rezervace tak končí v kapsách místních zemědělců a rybníkářů. Ti prvně jmenovaní na oplátku nepoužívají na polích rodenicidy, biologickou ochranu zajišťují poštolkou obecně a především sovy pálené, které tu dosahují snad nejvyšší koncentrace hnízdících párů vůbec. Díky hojně potravě a také díky stovkám budek, instalovaných na bidlech přímo na polích. Ti druzí zase prodávají ryby, které správa parku vypouští do jezera, aby rybožraví ptáci neatakovali rybí chovy.

Hula Walley Bird Festival

Pokud chcete spojit pozorování ptáků se svéráznou společenskou událostí, navštivte zmíněný ptačí festival. V hotelu na okraji vesnice Kfar Blum je od časných ranních hodin rušno. K jezeru i do vzdálenějšího okolí odjíždějí auta, dodávky, autobusy i cyklisté za ptáky. Průvodci

Hradba birdwatcherů tlačí migrující ptáky zpět na sever.

Mobilní pozorovatelna za traktorem jeřáby neruší.

Orlů křiklavých jsou v rezervaci desítky, na blízském nocovišti pak stovky.

jsou na nohách skoro 24 hodin denně. Místní specialitou je „divadelní vlečka“ tažená traktorem. Ve snaze zabránit škodám na polích správci parku krmí jeřáby cizrnou, rozmetávanou za traktorem. Jeřábi už dlouho před příjezdem netrpělivě přeshlapují po loukách. Jakmile spatří traktor, ženou se k němu. Toho využili ornitologové a spolu s cizrnou přivázejí birdwatchery. Je to zvláštní pocit, rozhánět traktorem masu jeřábů, plachých obyvatel odlehlých mokřadů, která se po projetí traktoru zase hned uzavírá!

A kdo by ještě neměl po celém dnu dost, může vyplnit večery přednáškami, projekcemi, komorními koncerty, ale i neformálními setkáními. Při jednom takovém jsem se u piva potkal s Danem Alonem, šéfem festivalu, a dalším znalcem místní přírody, německým ornitologem Thomasem Krumenackerem, který jezdí ptáky v Izraeli pozorovat už 30 let. Díky tomuto setkání doprovázejí článek i jeho fotografie.

Ma'agan Michael

Leží na mořském pobřeží kousek pod Haifou. Místní kibuc hospodář na desítkách nádrží se sladkou i brakickou vodou, kde chovají ryby a krevety. Nádrže dělí od moře jen úzký pruh

pláže a tak společně zaručují po celý rok vydatný přísun ptačích cestovatelů. Na mořském pobřeží odpočívají hejna racků – tenkozobých, černohlavých, středomořských, bělohlavých, arménských a dalších. Mezi nimi čile pobíhají kulíci říční, píseční, mořští a pouštní, ale také jespáci a kameňáčci. Nádrže jsou plné volavek pěti druhů, kvakošů a jak jinak – ledňáčků.

Města

Ani ta nejsou pro přírodomilce nezajímavá. Třeba Tel Aviv, moderní metropole s hustou zástavbou, plná ambiciózních výškových budov, ale i třeba funkcionalistickou zástavbou, chráněnou UNESCO. Zahrady i trávníky jsou plné ptáků, hlavně hrdlíček senegalských, čejek trnitých, ale i dudků a introdukovaných alexandrů malých a majn hnědých. V korunách stromů se prohánějí prinie půvabné, strdimilové palestinstí a všudypřítomní bulbulové arabští. Večer se za potravou vydávají početní kaloni egyptští.

Nebo Jeruzalém – v samém centru města, hned za plotem Knesetu (izraelský parlament) se nachází krásná zahrada – domov kroužkovací centrály. Vstup je volný, platí se pouze za služby průvodce a ukázky odchycených ptáků a jejich kroužkování.

Z krytých pozorovatelů je krásný výhled na napa-jedla a krmítka, u kterých je stále živo.

Nejenom ptáci

Mohou potěšit. Jezero Hula i nádrže v okolí jsou plné želv kaspických a z pobřežních porostů se občas vynoří statná kočka bažinná, známá svojí denní aktivitou, nebo promyka mungo. Na mořském pobřeží jsme potkali šakala obecného. Zimu zde znovu tráví tažní motýli danaové východní, nebo chcete-li monarchové.

Už jenom samotná místa, kterými cestovatel projíždí, jsou pojmem, spojeným s dávnou i moderní historií. Jezero Hula leží na úpatí Golanských výšin, cestou k moři míjíte postupně řeku Jordán, Genezaretské jezero, horu Tábor, Káň Galilejskou, Nazaret. Mám pokračovat? Raději až příště, až se vypravím do jižní části země – do pouště a k Mrtvému a Rudému moři...

Lukáš Viktora vytrvale hledá oboustranně prospěšná řešení konfliktů mezi ptáky a lidmi, především v energetice a ve stavebnictví.

Chcete-li získat tipy a triky týkající se digiscopingu, naskenujte kód QR pomocí svého chytrého telefonu.
ATXSTX.SWAROVSKIOPTIK.COM

ZACHYCENÍ OKAMŽIKU

TLS APO. NOVÝ ROZMĚR V DIGISCOPINGU

Nejlepší vynálezy jsou ty, které svět nekomplikují, ale zjednodušují jej. Takový je i nový adaptér TLS APO pro digiscoping. Jde o první zařízení pro digiscoping, které v sobě spojuje optický objektiv s adaptérem pro fotoaparát a zaručuje bleskurychlý provoz s optimálním optickým výkonem. Tento produkt vyvinuli pozorovatelé přírody pro pozorovatele přírody – velký rozsah zoomu zajišťuje, že budete mít k dispozici maximum individuálních možností kompozice. Adaptér TLS APO umožňuje ve spojení s novými teleskopy SWAROVSKI OPTIK ATX/STX zachytit výsledky Vašeho jedinečného pozorování na působivých snímcích.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK KG
Tel. +43/5223/511-0
info@swarovskioptik.at
facebook.com/swarovskioptik

SWAROVSKI
OPTIK

80
SINCE
1933

LEPŠÍ POHLED NA SVĚT

MeoStar S2
82 HD

Křišťálově čistý obraz a věrné barvy

Spektiv **MeoStar S2 82 HD** nabízí prvotřídní zážitky z pozorování. Velikosti i prvotřídním výkonem je předurčen konkurovat jakémukoliv spektru na současném trhu. Nízkodispersní fluoridová HD skla objektivu přináší maximální rozlišení a kontrast s věrným barevným podáním v celém zorném poli i za snížených světelných podmínek. Ve spojení s okulárem 30-60x WA, který zachovává subjektivní zorné pole 66° v celém rozsahu zvětšení, je nový MeoStar S2 připraven vyhovět nejnáročnějším milovníkům přírody.

Tradice
od roku
1933

YouTube

facebook

meopta

www.meopta.com